

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ
И ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

PROJEKAT: „JAČANJE KAPACITETA I STRATEŠKOG PARTNERSTVA ZA BEZBEDNO
UPRAVLJANJE HEMIKALIJAMA U REPUBLICI SRBIJI”

Kampanja „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ - izveštaj -

Beograd, april 2016.

Uvodne napomene

Kampanja „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ sprovedena je u Republici Srbiji u periodu od oktobra 2015. do aprila 2016. godine u okviru projekta „Jačanje kapaciteta i strateškog partnerstva za bezbedno upravljanje hemikalijama u Republici Srbiji“. Projekat sprovodi Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine uz tehničku podršku Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i finansijsku podršku „SAICM Quick Start Programme Trust Fund“, a u saradnji sa organizacijama civilnog društva: Alternativa za bezbednije hemikalije (ALHem) i Women in Europe for a Common Future (WECEF). Cilj projekta je izgradnja kapaciteta i jačanje saradnje između državnih organa (posebno ministarstava nadležnih za zaštitu životne sredine, zdravlje i zaštitu potrošača), organizacija civilnog društva i drugih zainteresovanih strana radi stvaranja uslova za bezbedno upravljanje hemikalijama, sa posebnim osvrtom na proizvode koji ih sadrže.

Pored navedenih institucija i organizacija angažovanih na projektu, veoma značajni partneri u sprovodenju kampanje „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ su tri udruženja potrošača, Centar potrošača Srbije (CEPS), Asocijacija potrošača Srbije (APOS) i Centar za zaštitu potrošača FORUM, kao i Gradski zavod za javno zdravlje Beograd.

Kao model za kampanju „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ u Republici Srbiji, korišćena je slična kampanja pod nazivom „THE FIGHT TO KNOW“ koja je 2010. godine sprovedena u EU u organizaciji European Environmental Bureau (EEB) u saradnji sa nekoliko partnera među kojima je i WECF.

Ovaj izveštaj je izradila organizacija civilnog društva Alternativa za bezbednije hemikalije- ALHem u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i zaštite životne sredine i UNDP, a radi informisanja javnosti o ciljevima, metodologiji i rezultatima kampanje.

SKENIRAJ I „UPOZNAJ NAS“

ALHem

Alternativa za bezbednije hemikalije

Sažetak

Savremeni sistem upravljanja hemikalijama uspostavljen je u Republici Srbiji 2009. godine donošenjem Zakona o hemikalijama ("Sl. glasnik RS", br. 36/09, 88/10, 92/11, 93/12 i 25/15) koji je usaglašen sa REACH Uredbom kao relevantnim evropskim propisom koji uređuje ovu oblast. Između ostalog, ovi propisi sadrže odredbe koje se odnose na supstance koje izazivaju zabrinutost (SVHC). Prema odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama potrošač ima pravo na informaciju o prisustvu SVHC u proizvodu ukoliko je njihova koncentracija iznad 0,1%, dok su proizvođači, uvoznici i distributeri dužni da informacije dovoljne za bezbednu upotrebu tog proizvoda, a najmanje ime te supstance dostave potrošaču na zahtev. Iako je ovo pravo potrošača utvrđeno još 2009. godine, nema saznanja da je neki potrošač u Srbiji zatražio takvu informaciju sve do kraja 2015. godine.

U cilju provere sprovođenja u praksi navedenih zakonskih odredbi i podizanja svesti o SVHC, u periodu od oktobra 2015. do aprila 2016. godine sprovedena je kampanja „IZBORI SE DA ZNAŠ!“. Kao predmet ove kampanje odabранo je 11 tipova proizvoda od PVC plastike koji potencijalno mogu da sadrže ftalate, kao grupu supstanci koje spadaju u SVHC. Ukupno 90 proizvoda obuhvaćeno je kampanjom. Pri tom je kroz komunikaciju udruženja potrošača sa distributerima testirano ostvarivanje prava na informacije o sadržaju SVHC u proizvodima, a stvarni sadržaj ftalata u uzorcima odabranih proizvoda utvrđen je laboratorijskom analizom koja je sprovedena u Gradskom zavodu za javno zdravlje Beograd.

Prema rezultatima sprovedene kampanje, od ukupno 90 poslatih zahteva komunikacija je ostvarena sa 47 distributera (52,2%), od kojih je 20 (22,2%) pružilo konkretan odgovor na pitanje o prisustvu SVHC u proizvodu. Iz ostalih odgovora uočava se da distributeri nisu upoznati sa obavezama i odgovornostima koje proizilaze iz odredbi Zakona o hemikalijama, kao i da ispunjavanje obaveza po drugim propisima pogrešno izjednačavaju sa primenom propisa o hemikalijama. U pogledu kvaliteta odgovora samo 9 od 90 (10%) distributera pokazalo je dobar nivo znanja o SVHC i obavezi dostavljanja informacija o njihovom prisustvu u proizvodima. Laboratorijska ispitivanja sadržaja ftalata u odabranim proizvodima pokazala su prisustvo ftalata sa Liste supstanci koje izazivaju zabrinutost ("Sl. glasnik RS", broj 94 /13) u 24 uzorka (26,7%). Korelacija ostvarene komunikacije sa distributerom i rezultata laboratorijskih ispitivanja pokazuje da ni jedan od distributera proizvoda koji su bili pozitivni na prisustvo ftalata sa navedene liste, nije pružio odgovarajuće i tačne informacije. Navedeni rezultati ukazuju na nizak nivo svesti o SVHC, kao i nizak nivo obaveštenosti proizvođača, uvoznika i distributera o obavezi dostavljanja informacije o njihovom prisustvu u proizvodima, što za posledicu ima i nizak nivo izvršavanja obaveza utvrđenih odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama.

Kampanja „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ pokrenula je proces podizanja svesti o SVHC i postojećim zakonskim obavezama, kako kod potrošača, tako i kod proizvođača, uvoznika i distributera. Ipak, neophodno je nastaviti aktivnosti na podizanju svesti o SVHC u proizvodima, ali i dodatno podstići sprovođenje člana 27. Zakona o hemikalijama kroz pojačani inspekcijski nadzor i druge aktivnosti nadležnih organa.

SADRŽAJ

1.	UVOD	6
1.1.	SVHC i pravo potrošača na informaciju o njihovom sadržaju u proizvodima	7
1.2.	Mere za podsticanje razvoja i uvođenja bezbednijih alternativa	8
1.3.	Ftalati	9
2.	KAMPANjA	12
2.1.	Cilj kampanje	12
2.2.	Predmet kampanje	13
2.3.	Metodologija kampanje	15
2.3.1.	Uputstva, materijali i obuka učesnika u kampanji	17
2.3.2.	Odabir proizvoda i distributera	18
2.3.3.	Nabavka proizvoda	18
2.3.4.	Komunikacija sa distributerima	18
2.3.5.	Kriterijumi za ocenu komunikacije sa distributerima	18
2.3.6.	Laboratorijsko ispitivanje	19
2.3.7.	Princip i kratak opis metode	20
2.3.8.	Oprema i hemikalije	20
2.3.9.	Izveštaji o ispitivanju	20
2.4.	Rezultati kampanje	21
2.4.1.	Rezultati komunikacije sa distributerima	21
2.4.1.1.	Zaključci i preporuke – DEO 1	25
2.4.2.	Rezultati laboratorijskih ispitivanja	26
2.4.2.1.	Zaključci i preporuke – DEO 2	30
2.4.3.	Korelacija rezultata komunikacije sa distributerima i laboratorijskih ispitivanja	30
2.4.3.1.	Zaključci i preporuke – DEO 3	31
2.4.4.	Dodatni podaci iz rezultata laboratorijskih ispitivanja	32
2.4.4.1.	Zaključci i preporuke – DEO 4	33
3.	PODIZANJE SVESTI O SVHC U OKVIRU KAMPANjE	34
4.	REZIME	35

Skraćenice i akronimi

ALHem	Alternativa za bezbednije hemikalije
APOS	Asocijacija potrošača Srbije
BBP	Benzil butil ftalat
CEPS	Centar potrošača Srbije
CMR supstance	Supstance koje su karcinogene, mutagene i/ili toksične po reprodukciju
DBP	Dibutil ftalat
DEHP	Di-(2-etylheksil) ftalat; <i>bis</i> (2-etylheksil) ftalat
DIBP	Diizobutil ftalat
DIDP	Diizodecil ftalat
DINP	Diizononil ftalat
DIPP	Diizopentil ftalat
DMEP	Di-(2-metoksietil) ftalat; <i>bis</i> (2-metoksietil) ftalat
DNHP	Di- <i>n</i> -heksil ftalat
DNOP	Di- <i>n</i> -oktil ftalat
DNPP	Di- <i>n</i> -pentil ftalat
EEB	Evropski biro za životnu sredinu (<i>eng. European Environmental Bureau</i>)
EU	Evropska unija
FORUM	Centar za zaštitu potrošača FORUM
GZZZ	Gradski zavod za javno zdravlje Beograd
Lista SVHC	Lista supstanci koje izazivaju zabrinutost
Lista kandidata SVHC	Lista kandidata supstanci koje izazivaju zabrinutost
NPIPP	<i>n</i> -pentil-izopentil ftalat
PBT	Perzistentne, bioakumilativne i toksične supstance
PVC	Polivinil hlorid
REACH	Uredba o registraciji, ocenjivanju, izdavanju odobrenja i ograničenju hemikalija (EU) broj 1907/2006 (<i>eng. Regulation No. 1907/2006 on Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals</i>)
RS	Republika Srbija
SAICM	Strateški pristup međunarodnom upravljanju hemikalijama (<i>eng. Strategic Approach to International Chemicals Management</i>)
SVHC	Supstance koje izazivaju zabrinutost (<i>eng. Substances of Very High Concern</i>)
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj (<i>eng. United Nations Development Programme</i>)
vPvB	Veoma perzistentne i veoma bioakumilativne supstance
WECF	Žene Evrope za zajedničku budućnost (<i>eng. Women in Europe for a Common Future</i>)

1. UVOD

Sredinom prošlog veka potrošnja hemikalija iznosila je oko milion tona godišnje, da bi danas njihova potrošnja porasla na 500 miliona tona¹. Hemikalije nas okružuju i sastavni su deo svakog proizvoda koji kupujemo. One u mnogo čemu olakšavaju savremeni život, ali da bi se iskoristile prednosti koje hemikalije pružaju, potrebno je da ih bezbedno koristimo, kao i da štetan uticaj hemikalija svedemo na minimum.

Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije (*eng. World Health Organization- WHO*)², oko pet miliona ljudi godišnje umire zbog bolesti nastalih usled izloženosti hemikalijama koje nas okružuju. Na tržištu, kako domaćem, tako i svetskom, nalaze se proizvodi koji u sebi sadrže neke od najopasnijih supstanci sa veoma štetnim efektima po zdravlje ljudi i životnu sredinu (teški metali, karcinogene supstance, supstance koje štetno utiču na plodnost i plod, endokrini disruptori i dr.).

Savremeni sistem upravljanja hemikalijama uspostavljen je u Republici Srbiji 2009. godine donošenjem Zakona o hemikalijama ("Sl. glasnik RS", br. 36/09, 88/10, 92/11, 93/12 i 25/15)³ koji je, u meri u kojoj je to moguće za zemlju koja nije članica EU, usaglašen sa REACH Uredbom (*eng. Regulation on Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals*) kao relevantnim evropskim propisom koji uređuje ovu oblast. Ovaj sistem ima za cilj poboljšanje nivoa zaštite zdravlja ljudi i životne sredine od opasnosti i rizika povezanih sa upotrebotom hemikalija. Između ostalog, ovi propisi sadrže odredbe koje se odnose na supstance koje izazivaju zabrinutost (*eng. Substances of Very High Concern-SVHC*) za koje su utvrđene dodatne mere u odnosu na ostale hemikalije. Pored nadležnih organa koji su zaduženi za uspostavljanje i održavanje sistema upravljanja hemikalijama, odnosno sprovođenje i nadzor, u pogledu ovih propisa značajne obaveze i najveću odgovornost za bezbednost hemikalija i proizvoda koji ih sadrže, imaju proizvođači, uvoznici i distributeri koji od njih ostvaruju profit. Takođe, za funkcionisanje sistema potrebno je uključivanje i drugih aktera u društvu, kao i samih potrošača koji treba da se informišu o hemikalijama koje koriste i da insistiraju na hemijskoj bezbednosti proizvoda koji im se nude na tržištu.

¹ <http://www.unep.org/chemicalsandwaste/Mainstreaming/GlobalChemicalsOutlook/tabcid/56356/Default.aspx>

² <http://www.who.int/ipcs/assessment/en/>

³ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/pages/home.xhtml>

1.1. SVHC i pravo potrošača na informaciju o njihovom sadržaju u proizvodima

Supstance koje mogu prouzrokovati ozbiljne posledice po ljudsko zdravlje i životnu sredinu identificuju se kao supstance koje izazivaju zabrinutost (skr. SVHC). To su, pre svega, supstance koje su karcinogene, mutagene ili toksične po reprodukciju (skr. CMR supstance), kao i supstance koje su perzistentne (dugotrajne, teško se razlažu) i bioakumulativne (nakupljaju se u živim organizmima) (skr. PBT ili vPvB). U ovu grupu spadaju i druge supstance koje izazvaju zabrinutost, među kojima su i supstance koje ometaju rad endokrinog sistema (tzv. endokrini disruptori). Mogućnosti za ispoljavanje štetnih efekata variraju u zavisnosti od potencijala supstance da ih izazove, koncentracije kojoj smo bili izloženi i trajanja izloženosti, kao i od životnog doba u kome je došlo do izlaganja. Zbog svojstva da se akumuliraju u organizmu, SVHC mogu izazvati neke od gore navedenih štetnih efekata, bilo da je reč o jednokratnom izlaganju većim koncentracijama, o dugotrajanom ili ponovljenom izlaganju istoj ili različitim supstancama u malim koncentracijama. Stoga, povećana incidencija raka, pojave malformacija ploda, kao i razvojnih poremećaja kod dece, sterilitet kod žena i muškaraca, dijabetes, su samo neke od bolesti koji se mogu u značajnoj meri povezati sa izlaganjem SVHC.

Pored radnika koji ove supstance koriste u industrijske i profesionalne svrhe, ovakvim supstancama može biti izložen svaki potrošač jer se one mogu naći u različitim proizvodima koji su u svakodnevnoj upotrebi, počev od igračaka i opreme za bebe, preko električnih uređaja, kuhinjskog posuđa, nameštaja, podnih obloga, do školskog pribora, kancelarijske opreme i sl.

S obzirom na štetne efekte po ljudsko zdravlje i životnu sredinu koji su povezani sa upotrebom SVHC i proizvoda koji ih sadrže, u svetu se velika pažnja posvećuje podsticanju iznalaženja i uvođenja bezbednijih alternativa koje bi mogle da ih zamene. Jedna od mera za podsticanje zamene SVHC je i uvođenje zakonskih odredbi kojima se u pogledu proizvoda koji sadrže SVHC utvrđuje obaveza dostavljanja informacija u lancu snabdevanja uključujući i krajnjeg kupca tj. potrošača. Ovakav koncept uveden je u EU kroz odredbe člana 33. REACH Uredbe, a u procesu usaglašavanja nacionalnih propisa sa evropskim propisima takve obaveze su propisane i u Republici Srbiji u odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama (Ilustracija 1.1.a).

Ilustracija 1.1.a. Isečak iz Zakona o hemikalijama

Član 27. Zakona o hemikalijama ("Sl. glasnik RS", бр. 36/09, 88/10, 92/11, 93/12 и 25/15)

Proizvođač, uvoznik ili distributer proizvoda koji sadrži supstancu koja ima karakteristike supstance iz člana 43. st. 2. i 3. ovog zakona u koncentraciji većoj od 0,1%, odnosno supstancu kandidata za Listu supstanci koje izazivaju zabrinutost dužan je da svakom distributeru ili daljem korisniku u lancu snabdevanja dostavi informacije dovoljne za bezbednu upotrebu tog proizvoda, a najmanje ime te supstance.

Proizvođač, uvoznik ili distributer proizvoda iz stava 1. ovog člana dužan je da bez naknade, na zahtev potrošača, dostavi informacije o supstanci iz stava 1. ovog člana.

Ministarstvo objavljuje Listu supstanci iz stava 1. ovog člana u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

Naime, kompanije koje proizvode, uvoze ili distribuiraju proizvode koji sadrže neku od SVHC u koncentraciji iznad 0,1% su u obavezi da informišu druge učesnike u lancu snabdevanja (tj. druge distributere tog proizvoda) o prisustvu te supstance u proizvodu, kao i da pruže informacije potrebne za bezbednu upotrebu konkretnog proizvoda, a najmanje ime te supstance. Takođe, proizvođači, uvoznici i distributeri imaju obavezu da na zahtev potrošača, bez naknade, pruže informacije. Supstance koje su predmet ove zakonske obaveze su navedene na Listi supstanci koje izazivaju zabrinutost ("Sl. glasnik RS", broj 94/13)(skr. Lista SVHC) koja je, kao i ostale informacije o SVHC, dostupna na zvaničnoj internet prezentaciji ministarstva nadležnog za zaštitu životne sredine, a koja je preuzeta sa liste supstanci koje podležu veoma zahtevnom postupku autorizacije u EU. Takođe, predmet ove zakonske obaveze su i supstance koje su navedene na Listi kandidata SVHC, koja je dostupna na web stranici Evropske agencije za hemikalije (ECHA), a pored supstanci sa prethodno pomenute Liste SVHC sadrži i druge supstance za koje je dokazano da imaju svojstva SVHC i u toku je utvrđivanje roka kada će ući u postupak autorizacije u EU. Treba napomenuti da trenutno postoji usaglašenost Liste SVHC sa prethodnim verzijama utvrđenim u EU, a da se donošenje propisa kojim će se dopuniti domaće liste radi daljeg usaglašavanja sa EU listom očekuje tokom 2016. godine. Pored navedenih zvaničnih izvora informacija, dodatne informacije o SVHC i pravu potrošača da zahteva informacije o njihovom prisustvu u proizvodima pruža i web sajt ALHem.

1.2. Mere za podsticanje razvoja i uvođenja bezbednijih alternativa

EU i nacionalni propisi o hemikalijama kroz posebne odredbe koje se odnose na SVHC, uvode i dodatne postupke i mere, sa ciljem da stavljanje u promet i korišćenje ovih supstanci bude dodatno kontrolisano u odnosu na ostale hemikalije, kao i da se podstaknu privredni subjekti na razvoj i uvođenje bezbednijih alternativa. U EU se to postiže kroz administrativne procedure autorizacije prilikom kojih se odlučuje o odobravanju konkretne SVHC za striktno definisan način korišćenja. Postupak autorizacije se u EU primenjuje za supstance navedene u aneksu XIV REACH Uredbe, koji se u domaće zakonodavstvo preuzima kroz Listu SVHC.

U Srbiji nije propisana obaveza autorizacije, ali su u čl. 43-47. Zakona o hemikalijama utvrđene određene obaveze u pogledu upisa SVHC u Registar hemikalija sa ciljem da se obezbedi kontrola rizika i podstakne zamenu SVHC bezbednijim alternativama. Naime, obavezu upisa hemikalija u Registar hemikalija, uključujući i SVHC i/ili smeše koje ih sadrže, imaju proizvođači, uvoznici i dalji korisnici koji hemikalije i/ili SVHC stavljuju u promet. Takođe, dalji korisnik koji u profesionalne ili industrijske svrhe koristi SVHC i/ili smešu koja sadrži tu supstancu dužan je da dostavi poseban dosije radi upisa ove hemikalije u Registar hemikalija. Pored ostalih podataka koji se moraju navesti u dosijeu o hemikaliji, u vezi sa SVHC, potrebno je dostaviti i bliži opis načina korišćenja te supstance ili smeše koja je sadrži, opis mera za smanjenje rizika za konkretan način korišćenja, kao i predlog načina sistematskog praćenja. Pored toga, ukoliko su dostupni, dostavljaju se i podaci o mogućim alternativnim supstancama, kao i tehnički i socio-ekonomski podaci o izvodljivosti zamene. Prilikom upisa SVHC i/ili smeša koje ih sadrže u Registar hemikalija, ministarstvo nadležno

za zaštitu životne sredine vrši stručnu procenu dostavljenih podataka, mera za smanjenje rizika i predloga načina sistematskog praćenja i može naložiti njihove izmene i dopune ukoliko je potrebno. Proizvođač, uvoznik ili dalji korisnik SVHC, odnosno smeše koja sadrži tu supstancu dužan je da se pridržava mera za smanjenje rizika i načina sistematskog praćenja koji su navedeni u rešenju o upisu u Registar hemikalija za tu SVHC za konkretan način korišćenja. Izvršavanjem propisanih obaveza u pogledu dostavljanja dosjeda radi upisa SVHC i/ili smeša koje ih sadrže u Registar hemikalija i primenom mera utvrđenih u navedenim rešenjima obezbediće se kontrola rizika i podstići razvoj i uvođenje bezbednijih alternativa. Ove specifične obaveze se primenjuju od 2016. godine, a njihovi efekti se mogu очekivati u narednom periodu.

1.3. Ftalati

Između ostalih, u supstance koje izazivaju zabrinutost spadaju i određene supstance iz grupe ftalata (estri ftalne kiseline i alifatičnih alkohola) koji su najčešće korišćeni plastifikatori, a dokazano je da imaju toksične efekte na reprodukciju (mogu štetno da utiču na plodnost i na plod), a u slučaju di-(2-ethylheksil) ftalata (DEHP) pokazali su se i kao endokrini disruptori. Ftalati se mogu naći u plastičnim delovima različih proizvoda namenjenih za opštu upotrebu, ali i u PVC podovima, kablovima, crevima i obloženim tkaninama, pa i na koricama knjiga. Naime, ftalati se dodaju plastici na bazi polivinil hlorida (PVC) kao aditivi za omekšavanje i smanjivanje lomljivosti, ali se ne vezuju za polimer i postepeno se ispuštaju iz proizvoda od PVC materijala, te u kontaktu sa proizvodima koji ih sadrže može doći do izlaganja korisnika štetnim dejstvima ovih supstaci.

Odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama obuhvaćeno je četiri ftalata (DEHP, DBP, BBP i DIBP) koji su uključeni na Listu SVHC (Ilustracija 1.3.a.) u kojoj su navedene supstance sa karakteristikama iz člana 43. stav 2. i 3. Zakona o hemikalijama.

Ilustracija 1.3.a. Ftalati navedeni na Listi supstanci koje izazivaju zabrinutost

Isečak iz LISTE SUPSTANCI KOJE IZAZIVAJU ZABRINUTOST ("Službeni glasnik RS", broj 94 /13)	
Identitet supstance	Klasifikacija supstance, odnosno da li je identifikovana kao PBT ili vPvB ili dovodi do poremećaja rada endokrinog sistema
bis(2-ethylheksil)-ftalat (DEHP) EC: 204-211-0, CAS: 117-81-7	Toksično po reprodukciju – kategorija 1B
Benzil butil ftalat (BBP) EC: 201-622-7, CAS: 85-68-7	Toksično po reprodukciju – kategorija 1B
Dibutil ftalat (DBP) EC: 201-557-4, CAS: 84-74-2	Toksično po reprodukciju – kategorija 1B
Diizobutil ftalat (DIBP) EC: 201-553-2, CAS: 84-69-5	Toksično po reprodukciju – kategorija 1B

Takođe, pored gore navedenih ftalata, odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama obuhvaćeno je još 5 ftalata koji takođe spadaju u supstance koje izazivaju zabrinutost jer se nalaze na Listi kandidata SVHC. Spisak ftalata obuhvaćenih odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama dat je u sledećoj tabeli:

	Naziv supstance i skraćenica	EC. br.	CAS br.
1.	Di-(2-etilheksil) ftalat (<i>sinonim: bis(2-etilheksil) ftalat</i>)(DEHP)	204-211-0	117-81-7
2.	Benzil butil ftalat (BBP)	201-622-7	85-68-7
3.	Dibutil ftalat (DBP)	201-557-4	84-74-2
4.	Diizobutil ftalat (DIBP)	201-553-2	84-69-5
5.	Di-n-pentil ftalat (DNPP)	205-017-9	131-18-0
6.	Diizopentil ftalat (DIPP)	210-088-4	605-50-5
7.	n-pentil-izopentil ftalat (NPIPP)	-	776297-69-9
8.	Di-(2-metoksietil) ftalat (<i>sinonim: bis(2-etoksietil) ftalat</i>)(DMEP)	204-212-6	117-82-8
9.	Di-n-heksil ftalat (DNHP)	201-559-5	84-75-3

Ukoliko je neki od navedenih ftalata prisutan u proizvodu u koncentraciji većoj od 0,1%, proizvođači, uvoznici i distributeri proizvoda su u obavezi da na zahtev potrošača dostave informacije dovoljne za bezbednu upotrebu tog proizvoda, a najmanje ime te supstance.

Pored navedenog osvrta na odredbe propisa koji se odnose na ftalate kao SVHC, važno je napomenuti da postoje i odredbe propisa o hemikalijama koje utvrđuju zabrane i ograničenja za korišćenje pojedinih ftalata u igračkama i predmetima namenjenim za negu dece (Ilustracija 1.3.b). Naime, Pravilnikom o ograničenjima i zabranama proizvodnje, stavljanja u promet i korišćenja hemikalija ("Sl. glasnik RS", br. 90/13, 25/15 i 2/16) za tri ftalata (DEHP, DBP, BBP) sa Liste SVHC, propisana je zabrana prisustva u igračkama i predmetima namenjenim za negu dece u koncentraciji iznad od 0,1%. Takođe, kada se radi o igračkama i predmetima namenjenim za negu dece koje deca mogu staviti u usta, zabrane su propisane i za dodatna tri ftalata (di-izononil ftalat (DINP), di-izodecil ftalat (DIDP), di-n-oktil ftalat (DNOP)) koji još uvek nisu uključeni u Listu kandidata SVHC. Dodatno, prema EU propisima o igračkama sa kojima domaći propisi još uvek nisu usklađeni, prisustvo CMR substance nije dozvoljeno u koncentracijama jednakim ili većim od specifične granične koncentracije za klasifikaciju u relevantnu klasu opasnosti, koja za DIBP iznosi 5% kada se radi o toksičnosti po reprodukciju.

Ilustracija 1.3.b. Ftalati obuhvaćeni zabranama i ograničenjima korišćenja u igračkama i predmetima namenjenim za negu dece

Isečak iz Dela 1. Priloga 1. PRAVILNIKA O OGRANIČENJIMA I ZABRANAMA PROIZVODNJE, STAVLJANJA U PROMET I KORIŠĆENJA HEMIKALIJA ("Službeni glasnik RS", br. 90/13, 25/15 i 2/16)		
Redni broj ograničenja i zabrane	Naziv supstance, grupe supstanci ili smeša, CAS broj i EC broj	Ograničenja i zabrane
51.	Ftalati a) Bis(2-ethylheksil) ftalat, (bis(2-ethylhexyl) phthalate, DEHP) CAS br. 117-81-7, EC br. 204-211-0 b) Dibutil ftalat, (dibutyl phthalate, DBP) CAS br. 84-74-2, EC br. 201-557-4 v) Benzil butil ftalat, (benzyl butyl phthalate BBP) CAS br. 85-68-7, EC br. 201-622-7	1. Zabranjeno je korišćenje ovih supstanci ili smeša koje ih sadrže u igračkama i predmetima namenjenim za negu dece u koncentracijama većim od 0,1% (m/m) plastifikovanog materijala. 2. Zabranjeno je stavljanje u promet igračaka i predmeta namenjenih za negu dece koji sadrže više od 0,1% (m/m) ovih ftalata. 3. Predmet namenjen za negu dece jeste svaki proizvod koji je namenjen za olakšavanje spavanja, relaksaciju, higijenu, hranjenje i sisanje odojčadi.
52.	Ftalati a) Di-izononil ftalat, (di-“isononyl” phthalate, DINP) CAS br. 28553-12-0 i 68515-48-0, EC br. 249-079-5 i 271-090-9 b) Di-izodecil ftalat, (di-“isodecyl” phthalate, DIDP) CAS br. 26761-40-0 i 68515-49-1, EC br. 247-977-1 i 271-091-4 v) Di-n-oktil ftalat, (di-n-octyl phthalate, DNOP) CAS br. 117-84-0, EC br. 204-214-7	1. Zabranjeno je korišćenje ovih supstanci ili smeša koje ih sadrže u igračkama i predmetima namenjenim za negu dece koje deca mogu staviti u usta u koncentracijama većim od 0,1% (m/m) plastifikovanog materijala. 2. Zabranjeno je stavljanje u promet igračaka i predmeta namenjenih za negu dece koji sadrže više od 0,1% (m/m) ovih ftalata. 3. Predmet namenjen za negu dece jeste svaki proizvod koji je namenjen za olakšavanje spavanja, relaksaciju, higijenu, hranjenje i sisanje odojčadi.

2. KAMPANjA

Iako je pravo potrošača na informaciju o SVHC u proizvodima utvrđeno odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama još 2009. godine, nema saznanja da je u Srbiji neki potrošač zatražio informaciju na osnovu ovog prava sve do kraja 2015. Stoga je postojala evidentna potreba za podizanjem svesti potrošača o mogućem prisustvu SVHC u proizvodima koje svakodnevno koristimo, kao i o zakonski utvrđenom pravu na informacije o tome. Istovremeno, postojala je i potreba da se kod proizvođača, uvoznika i distributera podigne svest o SVHC kao bitnom činiocu za hemijsku bezbednost proizvoda i potrebi zamene najopasnijih sastojaka manje opasnim, pogotovo u proizvodima koje koriste osetljive grupe (deca, trudnice, hronični bolesnici, starije osobe i dr.).

U tom cilju, u okviru projekta "Jačanje kapaciteta i strateškog partnerstva za bezbedno upravljanje hemikalijama u Republici Srbiji", Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine uz tehničku podršku Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i finansijsku podršku "SAICM Quick Start Programme Trust Fund", a u saradnji sa organizacijama civilnog društva: Alternativa za bezbednije hemikalije (ALHem) i Women in Europe for a Common Future (WECF), sprovedelo je kampanju „IZBORI SE DA ZNAŠ!“. Pored nadležnog ministarstva u projekat su, kao članovi Koordinacionog tima, uključena i ministarstva nadležna za zdravlje i zaštitu potrošača.

Za potrebe sprovođenja kampanje angažovana su i tri udruženja za zaštitu potrošača Centar potrošača Srbije (CEPS), Asocijacija potrošača Srbije (APOS) i Centar za zaštitu potrošača FORUM, koja su bila partneri u sprovođenju kampanje u tri regiona Srbije (Vojvodina, Beograd i Centralna Srbija), kao i Gradski zavod za javno zdravlje Beograd koji je izvršio hemijsku analizu proizvoda.

Kao model za kampanju „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ koja je sprovedena u Republici Srbiji u periodu od oktobra 2015. do aprila 2016. godine, korišćena je slična kampanja pod nazivom "THE FIGHT TO KNOW"⁴ koja je 2010. godine sprovedena u EU u organizaciji European Environmental Bureau (EEB) u saradnji sa nekoliko partnera među kojima je i WECF.

2.1. Cilj kampanje

Kampanja „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ sprovedena je sa sledećim ciljevima:

- 1) provera sprovođenja zakonskih odredbi o obavezi dostavljanja informacija o prisustvu SVHC u proizvodima u praksi i promovisanje prava potrošača na tu informaciju, i
- 2) podizanje svesti o supstancama koje izazivaju zabrinutost (SVHC) kao bitnom činiocu za hemijsku bezbednost proizvoda, kao i o obavezi komunikacije o SVHC u proizvodima duž lanca snabdevanja i potrebi uvođenja bezbednijih alternativa.

⁴ <http://www.eeb.org/EEB/?LinkSrvID=8BBC1DF8-C9C7-8B93-CA5F42033F11A3AD>

2.2. Predmet kampanje

Kao predmet ove kampanje odabrani su proizvodi od PVC plastike koji potencijalno mogu da sadrže ftalate, kao grupu supstanci koje spadaju u SVHC (Ilustracija 2.2.a.). Odabранo je 11 tipova proizvoda koji su u svakodnevnoj upotrebi i mogu se kupiti u maloprodajnim objektima širom Srbije. Za 8 tipova proizvoda nabavljeno je po 9 uzoraka, dok je za 3 tipa (oprema za plažu, dodatna oprema za mobilne telefone i plastično posuđe) nabavljeno po 6 uzoraka. Spisak tipova proizvoda koji su bili predmet kampanje kao i bliži opis proizvoda je prikazan u sledećoj tabeli:

PROIZVODI KOJI POTENCIJALNO MOGU DA SADRŽE FTALATE			Broj proizvoda po tipu
br.	TIP PROIZVODA	Opis proizvoda - podtip	
1.	ŠKOLSKI PRIBOR	Gumice	9
		Uvijači i fascicle	
		Pernice	
2.	IGRAČKE	Konjići	9
		Lopte	
		Igračke za kupanje (uključujući i PVC knjige)	
3.	OPREMA ZA BEBE	Podloga za presvlačenje bebe	9
		Pumpice- aspiratori na nos	
		Portikle	
4.	OPREMA ZA PLAŽU	Šlauf	6
		Mišići	
5.	DODATNA OPREMA ZA MOBILNE TELEFONE	Plastične maske za mobilne telefone	6
		PVC zaštitne folije za mobilne telefone	
6.	OBUĆA I ODEĆA	Japanke	9
		Kroks papuče	
		Kabanice	
7.	PRIBOR ZA DOMAĆINSTVO	Mušeme	9
		Podmetači za serviranje hrane	
		Prostirke za kadu	
8.	PLASTIČNO POSUĐE	Činije-posude za hranu	6
		Bokali- merice	
9.	KABLOVI	Produžni-električni kablovi	9
		Kablovi sa konektorima	
		Kablovi na meru	
10.	PVC PODNE OBLOGE	PVC platno	9
		Vinil podne obloge u rolnama	
		Sportske podloge i dečije puzzle prostirke	
11.	MEDICINSKA SREDSTVA	Urinarni kateteri	9
		Kanile (braunile, infuzioni set)	
		Špricevi	

Ilustracija 2.2.a. Primeri proizvoda koji mogu sadržati ftalate

PVC kabanice

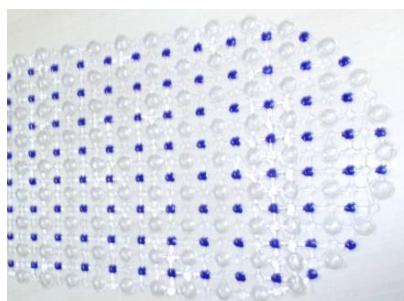
Igračke

Portikle

Šlauf

Prostirka za kadu

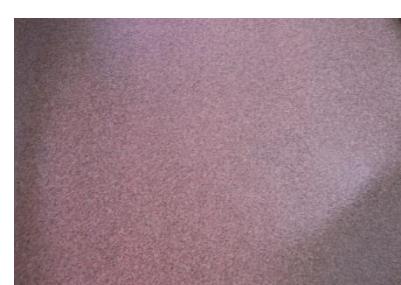
Kablovi

Infuzioni set

PVC platno

PVC podne obloge

Napomena: navedene fotografije su date samo u cilju ilustracije tipova proizvoda koji mogu sadržati ftalate

Ukupno je nabavljeno 90 uzoraka proizvoda i njihovi distributeri su kontaktirani sa zahtevom za informaciju o sadržaju SVHC u ovim proizvodima, a uzorci proizvoda su upućeni na laboratorijsko ispitivanje radi utvrđivanja sadržaja ftalata u njima.

Ftalati čiji je sadržaj u proizvodima analiziran i razlozi za njihovo obuhvatanje laboratorijskim ispitivanjem prikazani su u sledećoj tabeli:

Naziv ftalata	Skraćenica	Razlog za obuhvatanje laboratorijskim ispitivanjem
Di-(2-ethylheksil) ftalat	DEHP	nalazi se na Listi SVHC i obuhvaćen je zabranom br. 51
Dibutil ftalat	DBP	nalazi se na Listi SVHC i obuhvaćen je zabranom br. 51
Benzil butil ftalat	BBP	nalazi se na Listi SVHC i obuhvaćen je zabranom br. 51
Diizobutil ftalat	DIBP	nalazi se na Listi SVHC
Di-(2-metoksietyl) ftalat	DMEP	nalazi se na Listi kandidata SVHC
Di -n-pentil ftalat	DNPP	nalazi se na Listi kandidata SVHC
Di -n-heksil ftalat	DNHP	nalazi se na Listi kandidata SVHC
Di -izononil ftalat	DINP	obuhvaćen je zabranom br.52
Di -izodecil ftalat	DIDP	obuhvaćen je zabranom br.52
Di -n-oktil ftalat	DNOP	obuhvaćen je zabranom br.52

Svi navedeni ftalati su toksični po reprodukciju, odnosno mogu štetno da utiču na plodnost i na plod, a DEHP se pokazao i kao endokrini disruptor, te se zbog ovakvih svojstava na njih primenjuju posebne odredbe propisane Zakonom o hemikalijama sa ciljem da se dodatnim merama utiče na smanjenje ili potpuno obustavljanje njihove upotrebe u proizvodnji različitih proizvoda za opštu upotrebu, a naročito igračaka i opreme za bebe.

2.3. Metodologija kampanje

Primarne aktivnosti u okviru kampanje „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ su grupisane u dve grupe:

- 1) Komunikacija sa distributerom: odabir i kupovina odabranih proizvoda od PVC plastike i upućivanje pisama sa zahtevom za dostavljanje informacija o prisustvu SVHC u njima, kao i sukcesivno prikupljanje odgovora.
- 2) Laboratorijska ispitivanja: hemijska analiza radi utvrđivanja da li kupljeni proizvodi sadrže ftalate koji spadaju u SVHC.

Pored navedenih primarnih aktivnosti, u okviru kampanje sprovedene su i druge aktivnosti koje su bile neophodne za njenu realizaciju i postizanje definisanih ciljeva, i to:

- Pripremne aktivnosti koje su obuhvatale pripremu javnog poziva i angažovanje regionalnih partnera i laboratorije, izradu metodologije kampanje, upustava i materijala, kao i organizaciju početne konsultativne radionice kojom otpočinju osnovne aktivnosti.

- Evaluacione aktivnosti koje su obuhvatale kompilaciju i analizu svih rezultata, korelaciju dobijenih odgovora od distributera sa rezultatima laboratorijskih testiranja, kao i izradu izveštaja o rezultatima kampanje.
- Promotivne aktivnosti koje su obuhvatale pripremu štampanih materijala i objavljivanje informacija o pravu potrošača i rezultatima kampanje preko internet prezentacija, društvenih mreža i medija, kao i osmišljavanje i realizaciju tri promotivna događaja (lokalni javni skupovi) u Novom Sadu, Beogradu i Nišu radi podizanja svesti o SVHC i promocije rezulata kampanje.

Direktni učesnici u sprovođenju kampanje imali su sledeća zaduženja:

- Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine⁵ – kao nosilac projekta i nadležni organ za oblast upravljanja hemikalijama, daje saglasnost na aktivnosti, radne materijale i izveštaje i učestvuje u promotivnim aktivnostima.
- UNDP⁶ - kao implementaciona agencija organizuje, koordinira i nadzire sve aktivnosti, sprovodi konkurse za angažovanje regionalnih partnera i laboratorije, procenjuje i odobrava izveštaje i informacije i dr.
- ALHem⁷ - priprema metodologiju kampanje, uputstva i materijale i prezentuje ih regionalnim partnerima na početnoj radionici, pruža stručnu podršku i daje smernice, koordinira aktivnosti regionalnih partnera i laboratorije, kompilira i analizira rezultate, izrađuje finalni izveštaj o kampanji i informacije koje će biti prestavljene široj javnosti.
- WECF⁸ - daje smernice i savete na osnovu iskustava o sprovođenju model kampanje „The fight to know“ u EU 2010. godine, kao i saglasnost za korišćenje relevantnog model-teksta za brošuru o SVHC u proizvodima i korišćenju prava potrošača na informacije.
- Tri udruženja potrošača, i to: Centar potrošača Srbije (CEPS)⁹, Asocijacija potrošača Srbije (APOS)¹⁰ i Centar za zaštitu potrošača FORUM¹¹, angažovana su da za potrebe sprovođenja kampanje u tri regiona Srbije izvrše odabir konkretnih proizvoda, nabavku uzoraka i ostvare komunikaciju sa distributerima, kao i da učestvuju u promotivnim aktivnostima.
- Gradski zavod za javno zdravlje Beograd (GZZJZ)¹² - akreditovana analitička laboratorija sa iskustvom u sprovođenju ispitivanja sadržaja ftalata u proizvodima, angažovana da za potrebe kampanje analizira dostavljene uzorke na sadržaj ftalata.
- Koordinaciono telo projekta – međuresorno telo u čijem radu učestvuju predstavnici nadležnih državnih institucija u oblasti zaštite životne sredine, upravljanja hemikalijama, zaštite zdravlja i prava potrošača, uspostavljeno sa ciljem razmatranja rezultata projekta, davanja preporuka za usmeravanje projektnih aktivnosti i postupanja sa rezultatima.

⁵ <http://www.eko.minpolj.gov.rs/>

⁶ <http://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home.html>

⁷ <http://www.alhem.rs/o-alhem/ko-je-alhem/>

⁸ <http://www.wecf.eu/>

⁹ <http://www.ceps.rs/>

¹⁰ <http://apos.rs/>

¹¹ <http://www.forum-nis.org.rs/>

¹² <http://www.zdravlje.org.rs/>

2.3.1. Uputstva, materijali i obuka učesnika u kampanji

Detaljno uputstvo za sprovođenje kampanje sa smernicama za odabir proizvoda i distributera, nabavku uzoraka i komunikaciju sa distributerom izradio je ALHem i prezentovao angažovanim udruženjima potrošača (CEPS, APOS, FORUM) na konsultativnoj radionici organizованoj radi inicijalnog pružanja informacija i materijala potrebnih za sprovođenje kampanje. Pored uniformnih modela dokumenata koji su korišćeni za međusobnu komunikaciju učesnika u kampanji, ovo uputstvo sadrži i model pisma sa zahtevom za dostavljanje informacija o prisustvu SVHC u proizvodima (Ilustracija 2.3.1.a).

Ilustracija 2.3.1.a Model pisma sa zahtevom za dostavljanje informacija o prisustvu SVHC u proizvodima

<p style="text-align: right;"><i>Naziv kompanije kojoj se dostavlja zahtev</i></p> <hr/> <p style="text-align: right;"><i>Adresa kompanije</i></p> <p style="text-align: center;">Z A H T E V za dostavljanje informacija</p> <p>Članom 27. Zakona o hemikalijama („Službeni glasnik RS“, br. 36/09, 88/10, 92/11, 93/12 i 25/15) propisano je da je proizvođač, uvoznik ili distributer proizvoda koji sadrži:</p> <ul style="list-style-type: none">• supstancu koja ima karakteristike supstance iz člana 43. stav 2. i 3, tj. supstancu koja se nalazi na Listi supstanci koje izazivaju zabrinutost, i/ili• supstancu kandidata za Listu supstanci koje izazivaju zabrinutost, <p>u koncentraciji većoj od 0,1%, dužan da bez naknade, na zahtev potrošača, dostavi informacije dovoljne za bezbednu upotrebu tog proizvoda, a najmanje ime te supstance.</p> <p>Dodatne informacije o ovoj obavezi dostupne su na sajtu Ministarstva poljoprivrede i zaštite životne sredine preko sledećeg linka: http://www.eko.minpolj.gov.rs/organizacija/sektori/sektor-za-planiranje-i-upravljanje-u-zivotnoj-sredini/odeljenje-za-hemikalije/informativni-pult-za-hemikalije-i-biocidne-proizvode/potrosaci/informisan-potrosac/ koji je nalazi na web stranici Informativnog pulta za hemikalije (tel: 011/7155-225, e-mail: info.hemikalije@eko.minpolj.gov.rs) u sekциji Potrošači > Informisan potrošač.</p> <p>S obzirom da je Vaša kompanija distributer proizvoda _____ (<i>upisati naziv konkretnog proizvoda, kao i naziv proizvođača ili uvoznika i/ili zemlju porekla, šifru proizvoda i cenu</i>) koji se može kupiti u prodavnici (<i>upisati naziv i adresu prodavnice</i>), molim da mi, u skladu sa obavezom koju imate na osnovu člana 27. stav 2. Zakona o hemikalijama, dostavite informaciju da li je supstanca koja je navedena na Listi supstanci koje izazivaju zabrinutost ili je kandidat za tu listu, prisutna u navedenom proizvodu u koncentraciji većoj od 0,1%, kao i da mi dostavite ime te supstance, odnosno informacije dovoljne za bezbednu upotrebu proizvoda.</p> <p>Takođe, molim da me obavestite na koji način proveravate da su hemikalije ili drugi proizvodi u vašoj ponudi u skladu sa Zakonom o hemikalijama i da li imate planove i opcije da proizvode koji sadrže supstance koje izazivaju zabrinutost zamenite bezbednijim alternativama.</p> <p style="text-align: center;">S poštovanjem,</p> <hr/> <p style="text-align: right;"><i>Ime i prezime</i></p> <hr/> <p style="text-align: right;"><i>Naziv i adresa udruženja</i></p> <hr/> <p style="text-align: right;"><i>e-mail i/ili tel.</i></p> <p>U _____ Dana _____</p>					

2.3.2. Odabir proizvoda i distributera

Odabir proizvoda i njihovih distributera obavila su tri udruženja za zaštitu potrošača, na osnovu smernica i uz koordinaciju koju je pružio ALHem. Svako od tri udruženja napravilo je listu od 30 proizvoda i distributera koji će biti obuhvaćeni kampanjom u njihovom regionu (Beograd, Vojvodina i Centralna Srbija). Odabiru proizvoda i njihovih distributera posvećena je velika pažnja sa ciljem da se sa zahtevom za informaciju o SVHC u proizvodu kontaktira što veći broj distributera. Pritom se naročito vodilo računa da proizvodi i distributeri koji su odabrani u jednom regionu ne budu predmet kampanje u preostala dva regiona. Stoga se prilikom odabira proizvoda i distributera rukovodilo sledećim pravilom:

1 proizvod = 1 distributer = 1 zahtev

Na ovaj način postiglo se da ukupno 90 distributera dobije po jedan zahtev kojim se traži informacija o prisustvu SVHC u jednom konkretnom proizvodu.

2.3.3. Nabavka proizvoda

Nakon definisanja finalne liste proizvoda i distributera, svako od tri udruženja za zaštitu potrošača, kupilo je uzorke (u duplikatu) 30 proizvoda u prodavnicama u svom regionu, obavezno uz fiskalni račun. Svaki proizvod je fotografisan i označen odgovarajućom internom šifrom koja sadrži oznaku regiona, distributera, tipa i podtipa proizvoda. Ukupno je nabavljen 90 uzoraka proizvoda (u duplikatu). Po jedan uzorak svakog od proizvoda upućen je na laboratorijsko ispitivanje sadržaja ftalata.

2.3.4. Komunikacija sa distributerima

Komunikaciju sa distributerima o prisustvu SVHC u proizvodima kupljenim u njihovom regionu obavila su udruženja za zaštitu potrošača koristeći dogovoren model pisma sa zahtevom za dostavljanje informacija u vezi sa korišćenjem prava utvrđenog u članu 27. Zakona o hemikalijama. Pismo sa zahtevom za dostavljanje informacija o prisustvu SVHC u konkretnom proizvodu poslatо je na adresu distributera u čijoj je prodavnici obavljena kupovina, i to elektronskom i običnom poštom.

U slučajevima kada su distributeri zatražili pojašnjenja u vezi sa zahtevom obavljena je dodatna komunikacija uključujući i dostavljanje skeniranih fiskalnih računa i fotografija proizvoda.

Na odziv na zahtev čekalo se 45 dana. Po isteku ovog perioda komunikacija sa distributerima je evaluirana u pogledu odziva i kvaliteta odgovora.

2.3.5. Kriterijumi za ocenu komunikacije sa distributerima

Komunikacija sa distributerima ocenjivana je na osnovu odziva na zahtev i sadržine odgovora (Ilustracija 2.3.5.a).

Odziv na zahtev je ocenjen na osnovu činjenice da li je bilo odziva i vremenskog perioda do koga je odziv ostvaren pri čemu su razmatrani sledeći periodi od slanja zahteva:

- 1-15 dana
- 16-30 dana
- 31-45 dana

Sadržina odgovora je ocenjena na osnovu činjenice da li sadrži zahtevanu informaciju o SVHC u proizvodu, a u slučaju kada je informacija propisana u članu 27. Zakona o hemikalijama pružena ulazilo se dalje u analizu kvaliteta odgovora.

Ilustracija 2.3.5.a. Kriterijumi za ocenu komunikacije sa distributerima

2.3.6. Laboratorijsko ispitivanje

Laboratorijsko ispitivanje dostavljenih uzoraka je započelo 22.12.2015. po prijemu uzoraka. Svi dostavljeni uzorci su bili obeleženi internom šifrom dodeljenom za potrebe kampanje. Uz uzorke je dostavljen i spisak svih proizvoda koji su grupisani prema tipu i podtipu proizvoda i sa navedenom robnom markom i internom šifrom. Na prijemu su svi uzorci zavedeni u evidencionu knjigu 08 sa dobijanjem identifikacionog broja (ID) Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograd (GZZJZ). Napravljene fotografije svih uzoraka na kojima je vidljiva interna šifra ALHema, kao i ID broj GZZJZ. Ukupno 90 uzoraka proizvoda analizirano je u pogledu sadžaja 10 ftalata, i to:

- 1) Di-(2-etilheksil) ftalat; DEHP
- 2) Dibutil ftalat; DBP
- 3) Benzil butil ftalat; BBP
- 4) Diizobutil ftalat; DIBP
- 5) Di-(2-metoksietyl) ftalat; DMEP
- 6) Di-n-pentil ftalat; DNPP
- 7) Di-n-heksil ftalat; DNHP
- 8) Di-izononil ftalat; DINP
- 9) Di-izodecil ftalat; DIDP
- 10) Di-n-oktil ftalat; DNOP

Priprema i analiza uzorka vršena je prema akreditovanoj validovanoj dokumentovanoj metodi VDM 018013 koja je u Obimu akreditacije pod akreditacionim brojem 01-036 navedena sa sledećim elementima: Određivanje sadržaja ftalata (DBP, DEHP, BBP, DNOP, DINP, DIDP) tehnikom GC-MSD sa opsegom merenja 0,01-1 % (m/m). Metoda je akreditovana za proizvode od polimernih materijala (PVC i tvrda termoplastika) i dečje igračke.

2.3.7. Princip i kratak opis metode

Samleveni ili sitno usitnjeni uzorak od PVC ili termoplastike se potpuno rastvara u tetrahidrofuranu, a potom dodatkom heksana, PVC polimer se odvaja od smeše rastvarača, koji se filtrira kroz $0.45\mu\text{m}$ filter, razblažuje heksanom ako je potrebno i analizira tehnikom gasne hromatografije sa masenom spektrometrijom (GC/MSD).

Opseg krive za određivanje ftalata je od 0,1 do 2,0 $\mu\text{g}/\text{ml}$ za DEHP, DBP, BBP, DIBP, DMEP, DNPP, DNOP i DNHP i od 2,0 do 10,0 $\mu\text{g}/\text{ml}$ za DIDP i DINP.

2.3.8. Oprema i hemikalije

Za analizu je korišćen gasni hromatograf Hewlett Packard GC System 6890 sa masenim detektorom Hewlett Packard 5973 MSD. Za hromatografsko razdvajanje korišćena je gasno-hromatografska kolona Phenomenex ZB-5, dimenzija: 30m x 0,25mm x $0,25\mu\text{m}$, Part no. 7HG-G002-11.

Sve hemikalije korišćene za analizu bile su analitičkog stepena čistoće, nabavljene iz komercijalnih izvora.

2.3.9. Izveštaji o ispitivanju

Podaci o uzorku sa rezultatima ispitivanja su za svaki pojedinačan uzorak predstavljeni u posebnom Izveštaju o ispitivanju. Svaki Izveštaj o ispitivanju ima svoj broj koji se sastoji od ID broja uzorka i datuma izdavanja izveštaja. Rezultati ispitivanja su u izveštaju izraženi kao procentualni sadržaj ftalata. Uz izveštaje o ispitivanju dostavljena je i fotografija svakog pojedinačnog uzorka analiziranog za potrebe kampanje.

Treba napomenuti da su navedenim laboratorijskim ispitivanjem bili obuhvaćeni samo ftalati kao jedna od grupe SVHC, te da postoje druge supstance koje spadaju u SVHC, a koje nisu bile obuhvaćene laboratorijskim ispitivanjem koje je rađeno za potrebe ove kampanje.

¹³ Modifikovana metoda EN 14372:2004 *Child use and care articles – Cutlery and feeding utensils – Safety requirements and tests*, 6.3.2. *Determination of phthalate content*. Izmene u odnosu na standard EN 14372:2004: tačka 6.3.2. Priprema ekstrakta: *Test Method: CPSC-CH-C1001-09.2, Standard Operating Procedure for Determination of Phthalates, July 27, 2009*

2.4. Rezultati kampanje

Rezultati kampanje analizirani su sa dva aspekta i to:

- 1) komunikacija sa distributerima u pogledu informacija o sadržaju SVHC u proizvodima
- 2) sadržaj ftalata u proizvodima utvrđen laboratorijskim ispitivanjima.

Radi utvrđivanja tačnosti dobijenih informacija od distributera izvršena je korelacija njihovih odgovora sa rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

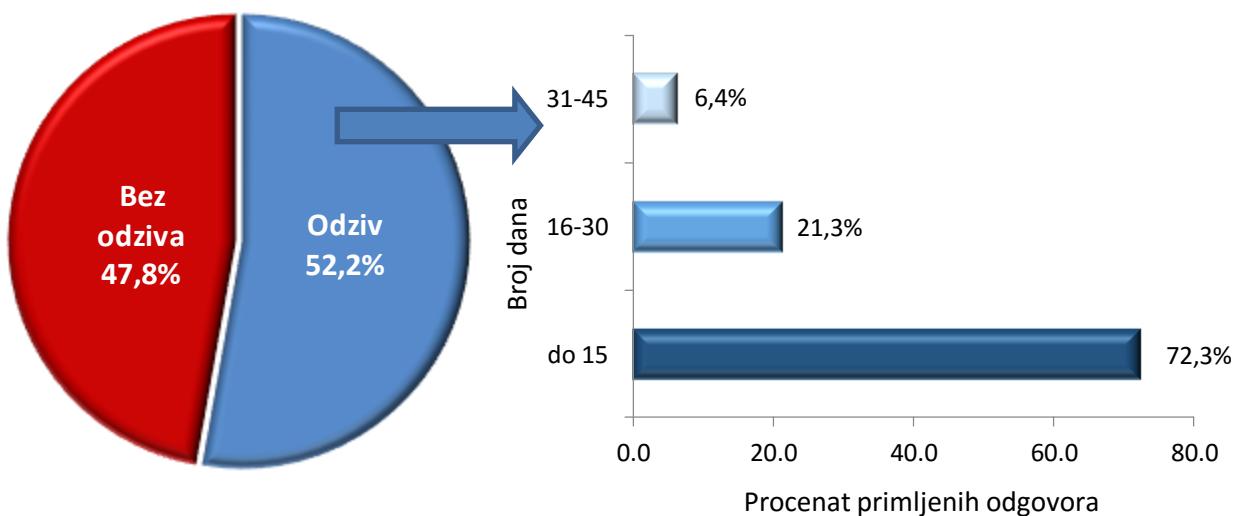
Takođe, laboratorijskim ispitivanjem su obuhvaćeni i DINP, DIDP i DNOP, odnosno ftalati koji još uvek nisu na Listi kandidata SVHC, ali su zabranjeni u igračkama i predmetima namenjenim za negu dece i njihovo uključivanje u Listu kandidata SVHC se razmatra na nivou EU zato što su i kod njih uočena svojstva toksičnosti po reprodukciju, te je i njihovo prisustvo u ispitivanim uzorcima razmatrano sa aspekta očekivanog uključivanja u Listu kandidata SVHC i efekata koji će to imati u pogledu proizvoda koji ih sadrže.

2.4.1. Rezultati komunikacije sa distributerima

Na zahtev za dostavljanje informacije o sadržaju SVHC u proizvodu u skladu sa obavezom propisanom članom 27. Zakona o hemikalijama odazvalo se 47 od 90 kontaktiranih distributera tj. 52,2%. Za region Beograda odziv na zahtev ostvaren je kod 50,0% distributera, a u regionima Vojvodine i Centralne Srbije osvaren je odziv kod 53,3% distributera po regionu. U najvećem broju slučajeva komunikacija je ostvarena samo elektronskom poštom. Uočeno je da je za region Centralne Srbije najveći broj odgovora dostavljen putem obične pošte, dok je u ostala dva regiona ubedljivo preovladavala komunikacija elektronskom poštom.

U pogledu brzine odziva na zahtev, u odnosu na ukupan broj primljenih odgovora (47 tj. 52,2%), najviše odgovora je ostvareno u prvih 15 dana od slanja zahteva i to 34 (72,3%). U periodu između 16 i 30 dana odazvalo se još 10 distributera (21,3%), što ukazuje da je od ukupnog broja distributera koji su se odazvali na zahtev 93,6% to učinilo u roku od 30 dana. Samo 3 odgovora (6,4%) pristigla su nakon 30 dana od slanja zahteva (Ilustracija 2.4.1.a.).

Ilustracija 2.4.1.a. Odziv na zahtev za informacije o sadržaju SVHC u proizvodu

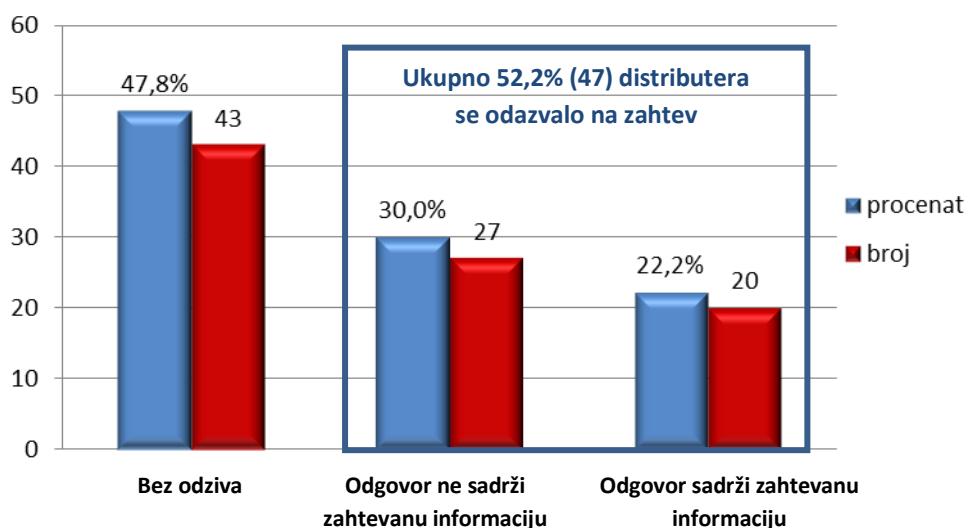

Kvalitet odgovora na zahtev za dostavljanje informacija o sadržaju SVHC u proizvodima evaluiran je na osnovu činjenice da li sadrže zahtevanu informaciju. Dobijeni odgovori su grupisani na:

- 1) odgovore koji ne sadrže zahtevanu informaciju
- 2) odgovore koji sadrže zahtevanu informaciju.

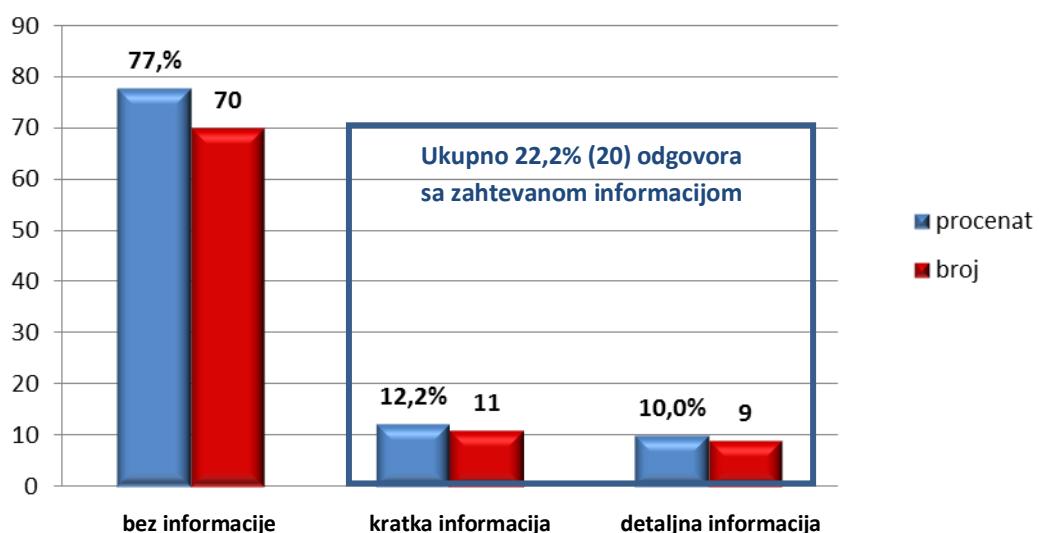
Utvrđeno je da od ukupno 47 dobijenih odgovora više od polovine, čak 27 ne sadrži zahtevanu informaciju o sadržaju SVHC u proizvodima, a da svega 20 odgovora pruža zahtevanu informaciju i to tako što se negira prisustvo SVHC u konkretnom proizvodu. Statistička obrada ovih podataka u odnosu na 90 upućenih zahteva ukazuje da je samo 22,2% od ukupnog broja poslatih zahteva zaista dobilo odgovor na postavljeno pitanje (Ilustracija 2.4.1.b.). Ovo ukazuje da, i pored volje da odgovore na zahtev potrošača, mnogi distributeri nemaju znanja o SVHC u proizvodima, kao i da ispunjavanje obaveza po drugim propisima pogrešno izjednačavaju sa primenom propisa o hemikalijama.

Ilustracija 2.4.1.b. Sadržina odgovora

Postoje razlike u obimu i kvalitetu pružene informacije koje ukazuju da kod distributera postoje značajne razlike u nivou informisanosti o supstancama koje izazivaju zabrinutost i mogućem prisustvu u njihovim proizvodima. Naime, detaljne informacije koje ukazuju na dobar nivo znanja o SVHC u proizvodima pružilo je 9 distributera što čini svega 10% od ukupnog broja kontaktiranih distributera (Ilustracija 2.4.1.c). Dodatno, iz pojedinih odgovora uočeno je da su distributeri zahtevali konkretnu informaciju od proizvođača ili uvoznika u lancu snabdevanja, ali adekvatnu informaciju nisu dobili da bi je prosledili potrošaču.

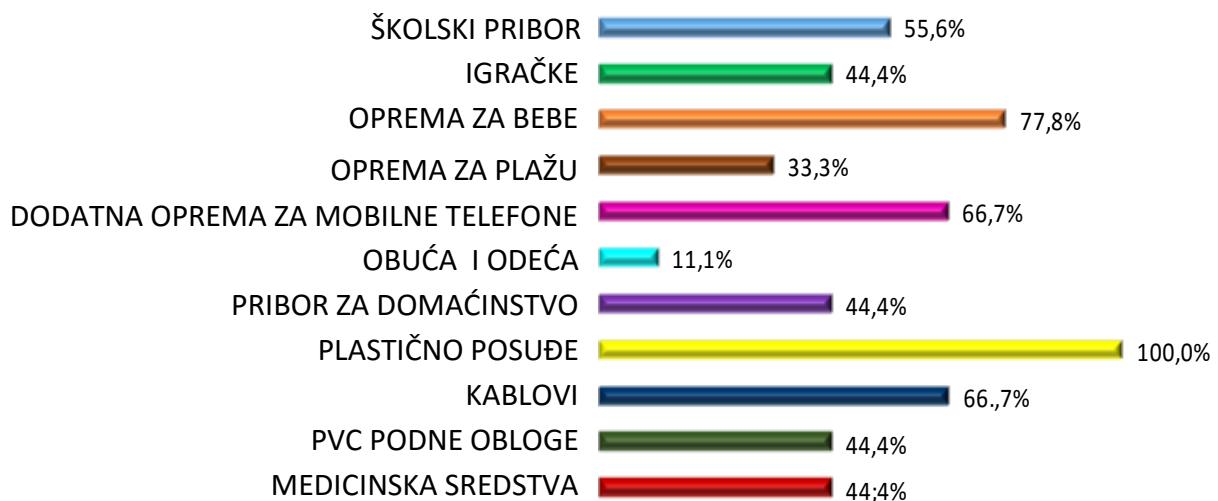
Ilustracija 2.4.1.c. Kvalitet odgovora

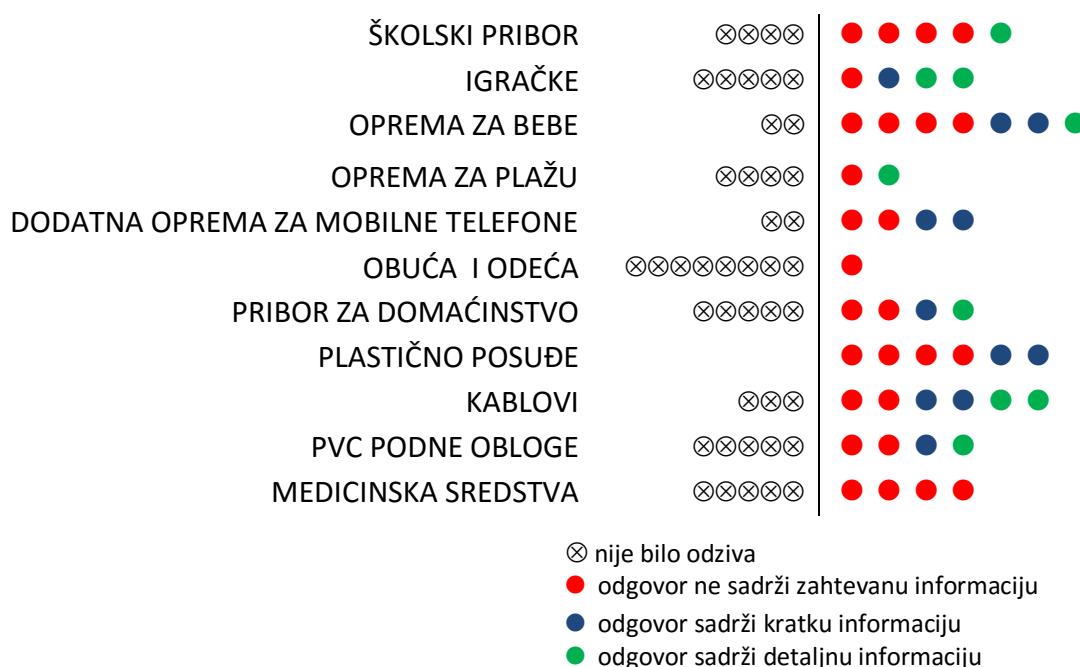
Napomena: u prvoj koloni objedinjeni su zahtevi kod kojih nije bilo odziva ili u odgovoru nije sadržana zahtevana informacija

Prema tipu proizvoda, najbolji odziv na zahtev (Ilustracija 2.4.1.d.) bio je u pogledu plastičnog posuđa (100%), a zatim slede oprema za bebe (77,8%), kablovi i dodatna oprema za mobilne telefone (66,7%). Procenat odziva na zahtev za školski pribor je 55,6%, a za igračke, PVC podne obloge, pribor za domaćinstvo i medicinska sredstva je 44,4%. Najmanji odziv bio je na zahteve koji su se odnosili na opremu za plažu (33,3%), kao i na obuću i odeću (11,1%). Najviše odgovora koji sadrže zahtevanu informaciju pripada kablovima i to 4, a zatim slede igračke i oprema za bebe sa po 3. Za dodatnu opremu za mobilne telefone, pribor za domaćinstvo, plastično posuđe i PVC podne obloge pruženo je po dva odgovora sa zahtevanom informacijom, a za školski pribor i opremu za plažu po jedan odgovor. Primljeni odgovori za obuću i odeću, kao i za medicinska sredstva nisu sadržali zahtevanu informaciju, već informacije o ispunjavanju obaveza po propisima kojima se uređuje tekstil odnosno medicinska sredstva. Detaljne informacije pružene su u po dva odgovora za igračke i kablove, i po jedan odgovor za školski pribor, opremu za bebe, opremu za plažu, pribor za domaćinstvo i PVC podne obloge (Ilustracija 2.4.1.e.).

Ilustracija 2.4.1.d. Odziv po tipu proizvoda

Ilustracija 2.4.1.e. Kvalitet odgovora po tipu proizvoda

2.4.1.1. Zaključci i preporuke – DEO 1.

Na osnovu ostvarene komunikacije sa distributerima može se zaključiti da je samo polovina upućenih zahteva za informaciju o sadržaju SVHC u proizvodima naišla na odziv, pri čemu je veoma sličan odziv ostvaren u svim regionima Srbije. Komunikacija elektronskom poštom je u većini slučajeva bila preferirani način komunikacije, uz napomenu da region Centralne Srbije odstupa od ovog pravila. Najveći odziv ostvaren je u prvih 15 dana, dok su gotovo svi odgovori pristigli u mesec dana od slanja zahteva. Samo 20 upućenih zahteva dobilo je odgovor koji sadrži informaciju o SVHC u proizvodu. Naime, od ukupnog broja distributera koji su se odazvali na zahtev više od polovine nije pružilo zahtevanu informaciju o SVHC u proizvodu propisanu članom 27. Zakona o hemikalijama, već je njihov odgovor uglavnom sadržao informacije o ispunjavanju obaveza po drugim propisima koji su primarni za konkretnu vrstu proizvoda (npr. propisi kojima se uređuju predmeti opšte upotrebe, medicinska sredstava, tekstilni proizvodi i elektronska oprema), a u nekolicini odgovora kao opravdanje za izostanak informacije naveden je nedostatak informacija od proizvođača ili uvoznika. U pogledu kvaliteta odgovora samo 9 od 90 (10%) distributera kojima su upućeni zahtevi pokazali su dobar nivo znanja o potencijalnom prisustvu SVHC u proizvodima i obavezi dostavljanja informacija u skladu sa članom 27. Zakona o hemikalijama. Treba naglasiti da je dobar kvalitet odgovora ostvaren u pojedinim slučajevima igračaka i opreme za bebe koje podležu zabranama i ograničenjima u pogledu sadržaja ftalata, kao i za kablove i podne obloge kod kojih je proizvodni proces takav da PVC izolacija/obloga mora da sadrži omekšivače plastike.

Stoga, potrebno je podići svest o SVHC u proizvodima i nivo obaveštenosti proizvođača, uvoznika i distributera proizvoda o njihovim obavezama dostavljanja informacije na zahtev potrošača u skladu sa odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama. U tom pogledu posebno treba обратити pažnju на proizvođače, uvoznike и distributere proizvoda koji se primarno uređuju propisima о предметима опште употребе, медицинским средствима, текстилним производима и електронској опреми. Iako se rok od 30 dana pokazao kao primeren za odziv distributera u najvećem broju slučajeva, postoji potreba da se propiše rok za dostavljanje informacije o prisustvu SVHC u proizvodima (npr. u EU je 45 dana propisano kao rok za dostavljanje zahtevane informacije o SVHC u proizvodima), kako ne bi bilo dileme о roku за достављање информације о prisustву SVHC u proizvodima. Takođe, potrebno je подстати спровођење члана 27. Zakona о хемикалијама кроз појачани инспекцијски надзор.

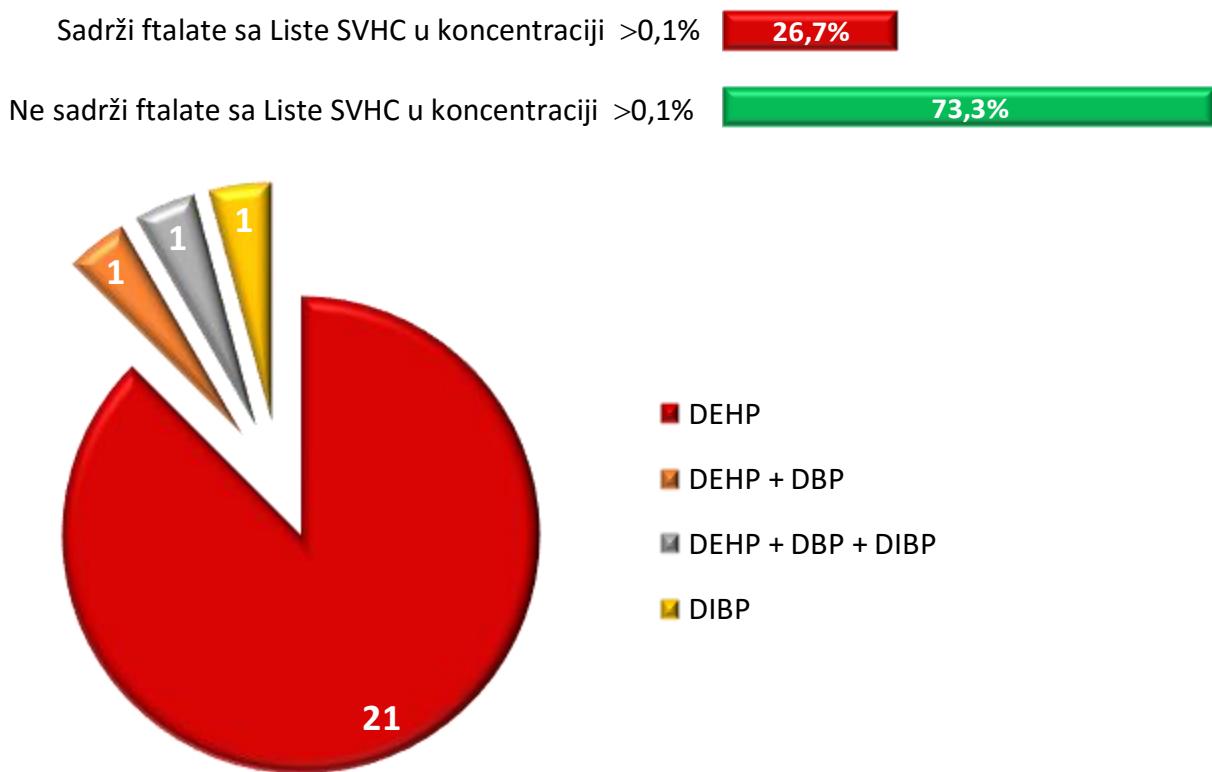
Zanimljivo je da su u sličnoj kampanji koja je 2010. sprovedena u EU, ostvareni veoma slični rezultati kako u pogledu odziva, tako i u pogledu kvaliteta odgovora dobijenih u komunikaciji sa distributerima. Na osnovu ovoga proizilazi zaključak je svest o SVHC u proizvodima, као и степен implementacije relevantnih odredbi propisa, на истом ниву као што је то било у EU 2010. године, те да треба искористити позитивна искуства из EU у активностима које су у прошлих 6 година дали добре резултате у pogledu подизања свести о SVHC и коришћења права на информацију о садрžaju SVHC u proizvodima.

2.4.2. Rezultati laboratorijskih ispitivanja

Laboratorijska ispitivanja sadržaja ftalata u uzorkovanim proizvodima pokazala su da je prisustvo ftalata sa Liste SVHC u koncentraciji iznad 0,1% utvrđeno u 24 uzorka što čini 26,7% od ukupnog broja proizvoda obuhvaćenih kampanjom. U najvećem broju uzoraka pozitivnih na prisustvo ftalata u koncentraciji iznad 0,1% identifikovan je DEHP, i to u 23 uzorka od čega je u 21 uzorku DEHP identifikovan kao jedini ftalat sa Liste SVHC, dok je u jednom uzorku DEHP bio u kombinaciji sa DBP i u još jednom uzorku u kombinaciji sa DIBP i DBP. U jednom pozitivnom uzorku identifikovan je DIBP u koncentraciji iznad 0,1% (Ilustracija 2.4.2.a.).

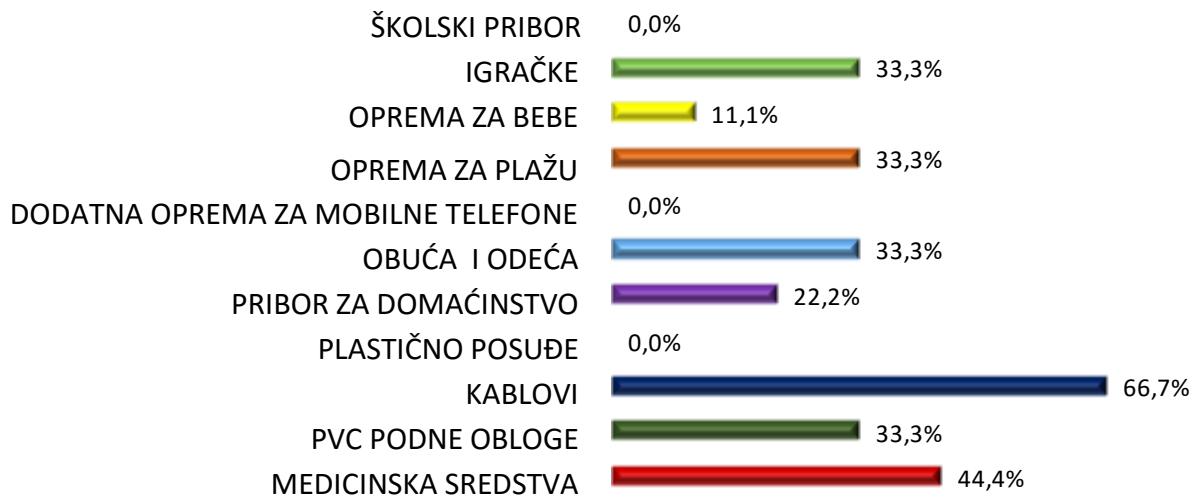
Ftalati koji se nalaze na Listi kandidata SVHC nisu identifikovani u ispitivanim uzorcima u koncentraciji iznad 0,1%.

Ilustracija 2.4.2.a. Prisustvo ftalata sa Liste SVHC u uzorkovanim proizvodima

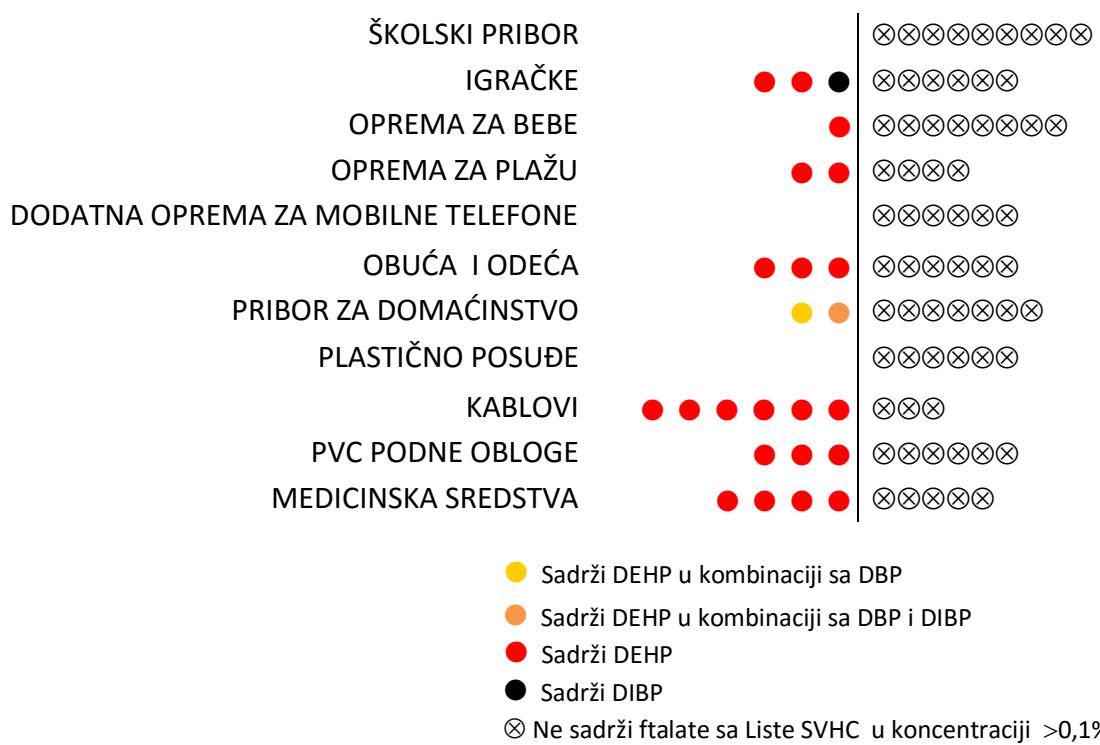

Prema tipu proizvoda, najveća zastupljenost uzoraka pozitivnih na prisustvo ftalata sa Liste SVHC identifikovana je u kablovima (6 od 9 tj. 66,7%) i određenim medicinskim sredstvima (4 od 9 tj. 44,4%), a zatim sa po 33,3% pozitivnih uzoraka slede PVC podne obloge (3 do 9), igračke (3 od 9), oprema za plažu (2 od 6) i odeća i obuća (3 od 9). Oprema za bebe bila je pozitivna na prisustvo ftalata sa Liste SVHC u jednom od 9 ispitivanih uzoraka (11,1%), a pribor za domaćinstvo u dva od 9 ispitanih uzoraka (22,2%) (Ilustracija 2.4.2.b.). Nijedan od ispitanih uzoraka školskog pribora, plastičnog posuđa i dodatne opreme za mobilne telefone, nije sadržavao ftalate sa Liste SVHC u koncentraciji iznad 0,1% (Ilustracija 2.4.2.c.).

Ilustracija 2.4.2.b. Procentualna zastupljenost pozitivnih uzoraka po tipu proizvoda

Ilustracija 2.4.2.c. Prisustvo ftalata sa Liste SVHC u ispitivanim uzorcima

Značajno je napomenuti da je prisustvo DEHP identifikovano u 2 uzorka igračaka i jednom uzorku opreme za bebe, što za posledicu ima kršenje zabrane br. 51. propisane Pravilnikom o ograničenjima i zabranama proizvodnje, stavljanja u promet i korišćenja hemikalija za ove tipove proizvoda. Dodatno, u pomenutom uzorku opreme za bebe identifikovan je i DINP koji je predmet zabrane br. 52. (Ilustracija 2.4.2.d.). Pored navedenog, jedan uzorak igračaka bio je pozitivan na prisustvo DIBP koji se nalazi na Listi SVHC, ali nije obuhvaćen propisanim zabranama br. 51 ili 52. Ovaj uzorak sadržao je (12% DIBP. Potrebno je istaći da prema EU propisima o igračkama sa kojima domaći propisi još uvek nisu usklađeni, prisustvo CMR supstance nije dozvoljeno u koncentracijama jednakim ili većim od specifične granične koncentracije za klasifikaciju u relevantnu klasu opasnosti, koja za DIBP iznosi 5% kada se radi o toksičnosti po reprodukciju. Stoga, igračka sa (12% DIBP nije dozvoljena u EU, a nakon usklađivanja domaćih propisa kojima se uređuju igračke sa odgovarajućim EU propisima može se očekivati isti status za takvu igračku i u Srbiji. Nacrt Pravilnika o bezbednosti igračaka je urađen i u njega su transponovane sve odredbe iz Direktive EU o bezbednosti igračaka koje su u ovom momentu prenosive. Međutim, zbog nacionalne metodologije izrade propisa i nedostatka potpunog pravnog osnova u važećem Zakonu o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe, u toku je izrada novog Zakona o predmetima opšte upotrebe koji će dati potpun pravni osnov za donošenje podzakonskih akata uključujući i pomenuti pravilnik. Planirano je da Nacrt novog Zakona o predmetima opšte upotrebe bude gotov krajem 2016. godine i odmah po njegovom usvajanju, u zakonsku proceduru usvajanja ući će i urađeni nacrti pravilnika (igračke, kozmetika, materijali u kontaktu sa hranom).

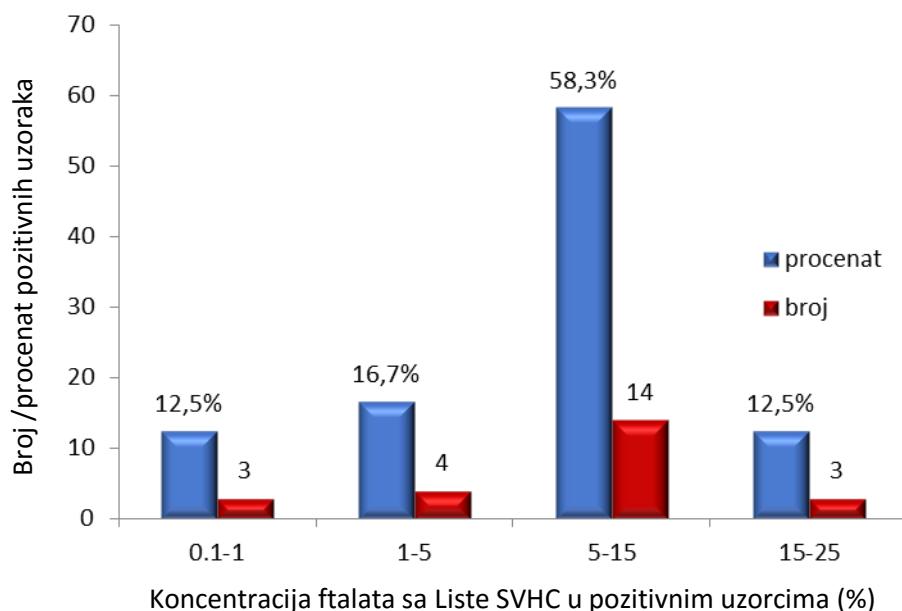
Ilustracija 2.4.2.d. Proizvodi koji su predmet propisanih zabrana br. 51. i/ili 52 u zavisnosti od sadržaja određenih ftalata u koncentraciji >0,1%

	Podleže propisanim zabranama	Ne podleže propisanim zabranama
IGRAČKE	● ●	● ⊗⊗⊗⊗⊗⊗
OPREMA ZA BEBE	●	⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗

- Sadrži >0,1% DEHP i podleže zabrani 6p. 51
- Sadrži >0,1% DEHP u kombinaciji sa >0,1% DINP i podleže zabranama br. 51. i 52.
- Sadrži >0,1% DIBP i ne podleže zabranama br.51. ili 52.
- ⊗ Ne sadrži ftalate u koncentraciji >0,1%

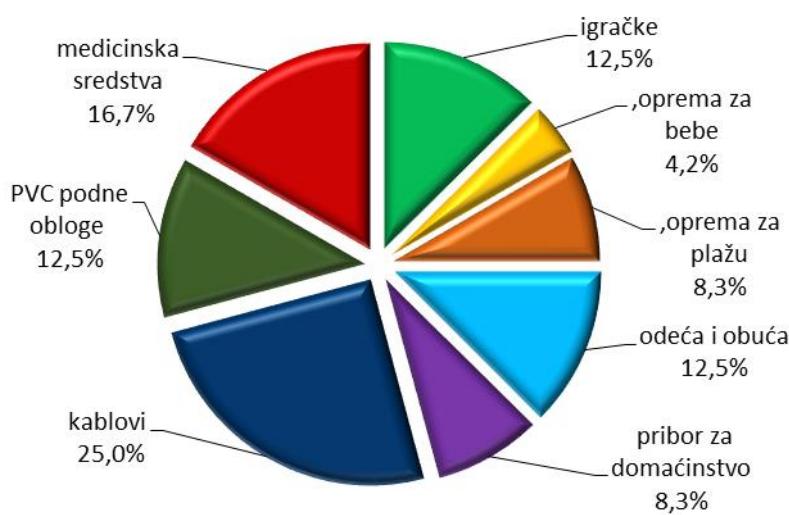
U pogledu koncentracije ftalata sa Liste SVHC, 14 pozitivnih uzoraka sadržalo je 5-15% ftalata, dok je 1-5% ftalata bilo prisutno u 4 uzorka, a u koncentracijama ispod 1% i iznad 15% u po 3 uzorka. Najviše koncentracije ((15%) ftalata sa Liste SVHC identifikovane su u jednom uzorku igračaka i dva uzorka PVC podnih obloga (Ilustracija 2.4.2.e.).

Ilustracija 2.4.2.e. Raspodela pozitivnih uzoraka prema koncentraciji ftalata sa Liste SVHC

U odnosu na ukupan broj uzoraka pozitivnih na prisustvo ftalata sa Liste SVHC (24), 6 uzoraka pripada kablovima (25,0%), 4 medicinskim sredstvima (16,7%), po 3 spada u PVC podne obloge, igračke i odeću (po 12,5%), a po 2 u opremu za plažu i pribor za domaćinstvo (po 8,3%), dok 1 pozitivni uzorak spada u opremu za bebe (4,2%) (Ilustracija 2.4.2.f.).

Ilustracija 2.4.2.f. Raspodela pozitivnih uzoraka po tipu proizvoda

2.4.2.1. Zaključci i preporuke – DEO 2.

Rezultati laboratorijskih ispitivanja pokazuju da na tržištu RS postoje proizvodi koji sadrže ftalate sa Liste SVHC. Laboratorijskim ispitivanjima sprovedenim u okviru kampanje utvrđeno je prisustvo ftalata sa Liste SVHC u 26,7% testiranih uzoraka, a udeo pozitivnih uzoraka (8 od 11) ispitivanih tipova proizvoda ukazuje na veliku verovatnoću izloženosti opšte populacije prilikom korišćenja najrazličitijih proizvoda u svakodnevnom životu. Ni u jednom tipu ispitivanih proizvoda nisu svi uzorci bili pozitivni na ftalate sa Liste SVHC, što ukazuje da su na tržistu dostupni proizvodi istog tipa koji se razlikuju u pogledu njihove hemijske bezbednosti, te da je prilikom odlučivanja o kupovini nekog proizvoda neophodno uzeti u obzir i sadržaj SVHC.

S tim u vezi, potrebno je podići svest opšte populacije o mogućem prisustvu SVHC kao bitnom činiocu za hemijsku bezbednost proizvoda. Potrošači treba da budu svesni da su proizvođači, uvoznici i distributeri u obavezi da im, na zahtev, pruže informacije o prisustvu SVHC u proizvodu u koncentraciji iznad 0,1%. Međutim, ukoliko ne dobiju informacije na koje imaju pravo u skladu sa članom 27. Zakona o hemikalijama, potrošači treba da se obrate nadležnoj inspekciji za zaštitu životne sredine kako bi se preduzele propisane zakonske mere. Korišćenjem ovog prava i sami potrošači mogu uticati da se proizvođačima, uvoznicima i distributerima ukaže na potrebu nabavke proizvoda koji ne sadrže ove supstance.

Pored toga, utvrđeno prisustvo ftalata u ispitivanim uzorcima igračaka i opreme za bebe ukazuje na privredni prestup u pogledu propisanih zabrana i ograničenja, tako da je potrebno pojačati aktivnosti nadležne sanitarne inspekcije u pogledu kontrole ovih proizvoda. Takođe, potrebno je što pre uskladiti domaće propise o igračkama sa relevantnim EU propisima kako bi se sprečilo stavljanje u promet igračaka koje sadrže CMR supstance (kao što je DIBP) u koncentracijama jednakim ili većim od granične koncentracije za klasifikaciju u odnosu na karcinogenost, mutagenost i/ili toksičnost po reprodukciju.

2.4.3. Korelacija rezultata komunikacije sa distributerima i laboratorijskih ispitivanja

Za ukupno 24 proizvoda za koje je laboratorijskim ispitivanjem utvrđeno prisustvo ftalata sa Liste SVHC u koncentraciji iznad 0,1%, samo 8 distributera se odazvalo na upućeni zahtev za informaciju, od čega je samo 4 odgovora sadržalo informaciju o prisustvu SVHC i to takvu da se negira njihovo prisustvo u konkretnom proizvodu.

Unakrsnom analizom ovih podataka dolazi se do zaključka da je 4 distributera dostavilo informaciju o prisustvu SVHC koja je u suprotnosti sa rezultatom laboratorijskog ispitivanja konkretnog proizvoda, dok preostala 4 distributera i pored odziva na zahtev nisu dostavili odgovor koji sadrži zahtevanu informaciju. Stoga, svih 8 distributera sa kojima je ostvarena komunikacija za proizvode pozitivne na prisustvo ftalata sa Liste SVHC, nije pružilo odgovarajuće i tačne informacije

koje su bili u obavezi da dostave na zahtev potrošača prema članu 27. Zakona o hemikalijama. Takođe, za 16 proizvoda u kojima je utvrđeno prisustvo ftalata nije bilo odziva distributera na zahtev za informaciju (Ilustracija 2.4.3.a.).

Ilustracija 2.4.3.a. Korelacija podataka o uzorcima pozitivnim na prisustvo ftalata sa Liste SVHC i odgovora dobijenih u komunikaciji sa distributerom, po tipu proizvoda

	Laboratorijsko ispitivanje	Komunikacija sa distributerom
IGRAČKE	● ● ●	● ● ○
OPREMA ZA BEBE	●	○
OPREMA ZA PLAŽU	● ●	○ ○
OBUĆA I ODEĆA	● ● ●	○ ○ ○
PРИБОР ЗА ДОМАĆINSTVO	● ●	○ ○
KABLOVI	● ● ● ● ● ●	● ● ○ ○ ○ ○ ○
PVC PODNE OBLOGE	● ● ●	● ○ ○
MEDICINSKA SREDSTVA	● ● ● ●	● ● ○ ○

● sadrži ftalate sa Liste SVHC u koncentraciji >0,1%

● odgovor u suprotnosti sa laboratorijskim ispitivanjem

○ bez odziva na zahtev

● odgovor ne sadrži zahtevanu informaciju

Napomena: u gornjoj korelaciji nisu obuhvaćeni uzorci koji nisu bili pozitivni na prisustvo ftalata sa Liste SVHC

2.4.3.1. Zaključci i preporuke – DEO 3.

Korelacija rezultata komunikacije sa distributerima i laboratorijskih ispitivanja ukazuje da ni za jedan od proizvoda u kojima je utvrđeno prisustvo ftalata sa Liste SVHC u koncentraciji iznad 0,1% nije dobijena odgovarajuća informacija, te da je informacija dostavljena u 4 odgovora u kojima je negirano prisustvo SVHC u proizvodu bila netačna, odnosno u suprotnosti sa laboratorijskim ispitivanjem.

Ovakvi rezultati ukazuju da je potrebno je podići nivo znanja i informisanosti proizvođača, uvoznika i distributera o mogućnosti prisustva SVHC u najrazličitim proizvodima i obavezama koje su utvrđene u nacionalnim propisima, kao i o potrebi uvođenja bezbednijih alternativa. Takođe, neophodno je podstići sprovođenje propisa preko korišćenja prava potrošača na informacije o SVHC u proizvodima. Naime, korišćenjem ovog prava i sami potrošači mogu uticati na proizvođače, uvoznike i distributere da uzmu u obzir i prisustvo SVHC kao bitan činilac za hemijsku bezbednost i konkurentnost proizvoda koje stavljuju u promet.

2.4.4. Dodatni podaci iz rezultata laboratorijskih ispitivanja

Ftalati sa Liste SVHC u koncentraciji iznad 0,1% identifikovani su u ukupno 24 uzorka, od čega je 6 pozitivnih uzoraka kablova i 3 PVC podnih obloga. Dodatno za ova dva tipa proizvoda u 6 uzoraka (4 podne obloge i 2 kabla) koji su bili negativni u pogledu prisustva ftalata sa Liste SVHC, dokazano je prisustvo DINP i DIDP (Ilustracija 2.4.4.a.). To su ftalati koji nisu zabranjeni u ovakvim proizvodima, niti su na Listi kandidata SVHC, ali se njihovo uključivanje u Listu kandidata SVHC razmatra na nivou EU, s obzirom da su i kod njih uočeni efekti toksičnosti po reprodukciju. Uočeni procenat DINP u ovim uzorcima se kretao u rasponu 13-26%, dok je procenat DIDP bio ispod 0,5%.

Ilustracija 2.4.4.a. Dodatne informacije iz laboratorijskih analiza sadržaja ftalata

	Sadrži ftalate sa Liste SVHC	Ne sadrži ftalate sa Liste SVHC
KABLOVI	● ● ● ● ●	● ● ⊗
PVC PODNE OBLOGE	● ● ●	● ● ● ● ⊗ ⊗

- sadrži ftalate sa Liste SVHC u koncentraciji >0,1%
 - sadrži DIDP u koncentraciji >0,1%
 - ne sadrži ftalate sa Liste SVHC, niti DINP ili DIDP u koncentraciji >0,1%
 - sadrži DINP u koncentraciji >0,1%

Pored toga, treba naglasiti da je u 6 uzoraka za koje je utvrđeno prisustvo DEHP, u kombinaciji takođe utvrđeno i prisustvo DINP i DIDP u koncentraciji (0,1% (Ilustracija 2.4.4.b.), na koje posebno treba obratiti pažnju u slučaju uzorka igračaka i opreme za bebe, s obzirom na propisane zabrane i ograničenja, što je detaljno obrazloženo u poglavlju 2.4.3. Procenat ovih ftalata u ispitanim uzorcima uglavnom se kreće u rasponu 0,1-4%, osim u jednom uzorku medicinskih sredstava u kome je identifikovano preko 28% DINP.

Ilustracija 2.4.4.b. Prisustvo ftalata sa Liste SVHC u kombinaciji sa DINP i DIDP po tipu proizvoda

ŠKOLSKI PRIBOR		⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗
IGRAČKE	● ● ●	⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗
OPREMA ZA BEBE	●	⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗
OPREMA ZA PLAŽU	● ●	⊗⊗⊗⊗⊗
DODATNA OPREMA ZA MOBILNE TELEFONE		⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗
OBUĆA I ODEĆA	● ● ●	⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗
PRIBOR ZA DOMAĆINSTVO	● ●	⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗
PLASTIČNO POSUĐE		⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗
KABLOVI	● ● ● ● ● ●	⊗⊗⊗
PVC PODNE OBLOGE	● ● ●	⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗
MEDICINSKA SREDSTVA	● ● ● ●	⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗⊗

- Sadrži ftalate sa Liste SVHC u koncentraciji $>0,1\%$
 - Sadrži ftalate sa Liste SVHC u kombinaciji sa DINP i/ili DIDP u koncentraciji $>0,1\%$
 - ⊗ Ne sadrži ftalate sa Liste SVHC u koncentraciji $>0,1\%$

2.4.4.1. Zaključci i preporuke – DEO 4.

Pored ftalata sa Liste kandidata SVHC, postoje i ftalati koji još uvek nisu obuhvaćeni obavezom iz člana 27. Zakona o hemikalijama, ali takođe imaju svojstva toksičnosti po reprodukciju i njihovo uključivanje na Listu kandidata SVHC se razmatra u EU. Ovakvi ftalati su u slučaju DINP, DIDP i DNOP, zbog navedenih opasnih svojstava i sa njima povezanim rizicima u pogledu potencijalnog izlaganja dece, obuhvaćeni zabranom br. 52. kada se radi o igračkama i predmetima namenjenim za negu dece.

Stoga, prilikom iznalaženja i uvođenja bezbednijih alternativa, pored trenutnog izostanka obuhvatanja obavezom iz člana 27. Zakona o hemikalijama, potrebno je uzeti u obzir i svojstva supstance zbog kojih ona potencijalno može dospeti na Listu kandidata SVHC, odnosno uraditi pregled literature uključujući najnovija saznanja i primere dobre prakse iz zemalja sa visoko razvijenom hemijskom industrijom. Prilikom odlučivanja za bezbedniju alternativu, stručni i naučni kriterijumi treba da imaju primat nad ekonomskim. U razmatranju najopasnijih svojstava supstanci i iznalaženju bezbednijih alternativa treba koristiti međunarodno priznate baze podataka. Postoje takve baze koju su dostupne i na srpskom jeziku. To su **SIN list**¹⁴ (Lista hemikalija koje predstavljaju zabrinutost i za koje je potrebna prioritetna akcija) i **SUBSUPORT Portal**¹⁵ (Portal za podršku industriji u postupku zamene hemikalija koje predstavljaju zabrinutost bezbednjim alternativama).

¹⁴ <http://sracija.chemsec.org/>

¹⁵ <http://rs.subsport.eu/>

3. PODIZANJE SVESTI O SVHC U OKVIRU KAMPANjE

Pored provere efektivnosti zakonskih odredbi o obavezi dostavljanja informacija o SVHC u proizvodima, kampanja „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ imala je za cilj i da kod potrošača promoviše pravo na ove informacije i podigne svest o mogućem prisustvu SVHC u različitim proizvodima koji su u širokoj upotrebi. S tim u vezi, paralelno sa primarnim aktivnostima (komunikacija sa distributerima i laboratorijska analiza proizvoda), sprovedene su i brojne promotivne aktivnosti koje uključuju:

- Pripremu, štampanje i distribuiranje brošure „Vodič za kupovinu hemijski bezbednih proizvoda“ o SVHC u proizvodima i pravu potrošača na informacije
- Tri javna skupa, povodom obeležavanja Svetskog dana potrošača, organizovana u Beogradu (TC Stadion, 15. mart 2016.), Nišu (pešačka zona ispred TC Forum, 16. mart 2016.) i Novom Sadu (TC Big, 17. mart 2016.), na kojima su potrošači imali priliku da se informišu o opasnim hemikalijama i proizvodima koji mogu da ih sadrže, kao i da dobiju bliža uputstva kako da ostvare svoje pravo na informaciju, brošure i model pisma sa zahtevom za dostavljanje informacija o prisustvu SVHC u proizvodu
- Saopštenja i konferencije za novinare u Media Centru u Nišu i Gradskoj kući u Novom Sadu povodom objavljivanja preliminarnih rezultata kampanje
- Objavljivanja informacija o SVHC i preliminarnim rezultatima kampanje na internet stranicama učesnika u kampanji
- Gostovanja u radio i TV emisijama
- Objavljivanja informacija u novinskim člancima
- Objavljivanje informacija preko društvenih mreža

Na ovaj način javnost je obaveštena o kampanji, podignut je nivo znanja potrošača o mogućem prisustvu SVHC u proizvodima i promovisano je pravo potrošača na informacije o tome. Takođe, s obzirom da su u kampanji putem zahteva za informaciju kontaktirani distributeri, koji su konkretne odgovore morali tražiti od proizvođača i uvoznika ovih proizvoda, podignuta je svest i duž lanca snabdevanja o SVHC, kao bitnom činiocu za hemijsku bezbednost proizvoda, kao i o obavezi komunikacije o SVHC u proizvodima i potrebi uvođenja bezbednijih alternativa.

4. REZIME

Savremeni sistem upravljanja hemikalijama uspostavljen je u Republici Srbiji 2009. godine donošenjem Zakona o hemikalijama koji je usaglašen sa REACH Uredbom kao relevantnim evropskim propisom koji uređuje ovu oblast. Između ostalog, ovaj zakon sadrži i odredbe koje se odnose na supstance koje izazivaju zabrinutost (SVHC) kojima se potrošaču daje pravo na informaciju o njihovom prisustvu u proizvodima. Prema odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama proizvođači, uvoznici i distributeri su dužni da informacije dovoljne za bezbednu upotrebu proizvoda koji sadrži iznad 0,1% SVHC, a najmanje ime te supstance dostave potrošaču na zahtev, kao i da o tome komuniciraju u lancu snabdevanja. Iako je ovo pravo potrošača utvrđeno još 2009. godine, nema saznanja da je neki potrošač u Srbiji zatražio takvu informaciju sve do kraja 2015. godine.

U cilju provere sprovođenja u praksi navedenih zakonskih odredbi i podizanja svesti o SVHC, u periodu od oktobra 2015. do aprila 2016. sprovedena je kampanja „IZBORI SE DA ZNAŠ!“, po uzoru na sličnu kampanju „THE FIGHT TO KNOW“ koja je 2010. godine sprovedena u EU. U okviru kampanje sprovedene su i brojne promotivne aktivnosti sa ciljem da se kod potrošača podigne svest o mogućem prisustvu SVHC u proizvodima i promoviše pravo na informacije o tome.

Ova kampanja predstavlja deo aktivnosti na projektu „Jačanje kapaciteta i strateškog partnerstva za bezbedno upravljanje hemikalijama u Republici Srbiji“ koji sprovode Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine i Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u saradnji sa dve organizacije civilnog društva - Alternativom za bezbednije hemikalije (ALHem) i međunarodnom organizacijom WECF (Women in Europe for a Common Future). Za potrebe sprovođenja kampanje angažovana su i tri udruženja potrošača (Centar potrošača Srbije-CEPS, Asocijacija potrošača Srbije-APOS i Centar za zaštitu potrošača FORUM), kao i analitička laboratorija Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograd.

Kao predmet kampanje „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ odabrano je 11 tipova proizvoda od PVC plastike koji potencijalno mogu da sadrže ftalate, kao grupu supstanci koje spadaju u SVHC. Ukupno 90 proizvoda koji se mogu nabaviti u maloprodajnim objektima širom Srbije obuhvaćeno je kampanjom. Pri tom je kroz komunikaciju udruženja potrošača sa distributerima testirano ostvarivanje prava na informacije o sadržaju SVHC u proizvodima, a stvarni sadržaj ftalata u uzorcima odabralih proizvoda utvrđen je laboratorijskom analizom.

Prema rezultatima sprovedene kampanje, od ukupno 90 upućenih zahteva komunikacija je ostvarena sa 47 (52,2%) distributera, od čega je svega 20 (22,2%) pružilo konkretan odgovor na pitanje o prisustvu SVHC u proizvodu, dok se iz ostalih odgovora uočava da distributeri nisu upoznati sa obvezama i odgovornostima koje proizilaze iz odredbi Zakona o hemikalijama, kao i da ispunjavanje obaveza po drugim propisima pogrešno izjednačavaju sa primenom propisa o hemikalijama. U pogledu kvaliteta odgovora samo 9 od 90 (10%) distributera kojima su upućeni zahtevi pokazali su dobar nivo znanja o SVHC i obavezi dostavljanja informacija o njihovom

prisustvu u proizvodima. Laboratorijska ispitivanja sadržaja ftalata u odabranim proizvodima pokazala su da je prisustvo ftalata sa Liste SVHC u koncentraciji iznad 0,1% utvrđeno u 24 uzorka (26,7%). Korelacija ostvarene komunikacije sa distributerom i rezultata laboratorijskih ispitivanja pokazuje da ni jedan od distributera proizvoda koji su bili pozitivni na prisustvo ftalata sa Liste SVHC u koncentraciji iznad 0,1%, nije pružio odgovarajuće i tačne informacije koje su bili u obavezi da dostave na zahtev potrošača prema članu 27. Zakona o hemikalijama. Navedeni rezultati ukazuju na nizak nivo svesti o SVHC, kao i nizak nivo obaveštenosti proizvođača, uvoznika i distributera o obavezi dostavljanja informacije o njihovom prisustvu u proizvodima, što za posledicu ima i nizak nivo izvršavanja obaveza utvrđenih odredbama člana 27. Zakona o hemikalijama. Takođe, utvrđeno prisustvo ftalata ((0,1%) u uzorcima igračaka (2) i opreme za bebe (1) ukazuje na kršenje propisanih zabrana i ograničenja br 51. i/ili 52. Na osnovu rezultata kampanje izvedeni su detaljni zaključci i preporuke za poboljšanje sprovođenja zakonskih odredbi koje se odnose na SVHC. U slučajevima u kojima je prilikom sprovođenja kampanje uočeno kršenje propisa o hemikalijama, kako u pogledu obaveze dostavljanja informacija o prisustvu SVHC u proizvodima u koncentraciji iznad 0,1%, tako i u pogledu propisanih zabrana i ograničenja kada su u pitanju igračke i oprema za bebe, Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine će o dobijenim rezultatima informisati stručne službe i inspekcijske organe nadležnih ministarstava u cilju preuzimanja mera za pravilnu primenu odredbi propisanih Zakonom o hemikalijama i pratećim podzakonskim propisima.

Kampanja „IZBORI SE DA ZNAŠ!“ pokrenula je proces podizanja svesti o SVHC i o postojećim zakonskim obavezama, kako kod potrošača koji treba da koriste svoje zakonom utvrđeno pravo, tako i kod proizvođača, uvoznika i distributera koji su dužni da pruže propisane informacije o prisustvu SVHC u proizvodima koje stavljuju u promet, kao i da o tome komuniciraju u lancu slabdevanja. Ipak, neophodno je nastaviti aktivnosti na podizanju svesti o SVHC u proizvodima, ali i dodatno podstići sprovođenje člana 27. Zakona o hemikalijama kroz pojačani inspekcijski nadzor i druge aktivnosti nadležnih organa.

Potrebno je istaći da je za efikasno sprovođenje propisa, pored nadležnih organa i proizvođača, uvoznika i distributera, koji imaju obaveze i odgovornosti propisane Zakonom o hemikalijama, potrebno uključivanje i drugih aktera u društvu. U tom smislu, značajnu ulogu mogu imati organizacije civilnog društva, stručna javnost, mediji, kao i sami potrošači koji treba da se informišu o hemikalijama koje koriste i da insistiraju na hemijskoj bezbednosti proizvoda koji im se nude na tržištu. S obzirom da se direktno učešće organizacija civilnog društva i udruženja potrošača u aktivnostima u okviru kampanje pokazalo kao veoma efikasno, civilni sektor treba da uzme aktivnu ulogu u daljim promotivnim i/ili edukativnim aktivnostima u vezi sa SVHC, te da uz korišćenje svojih kadrovskih i stručnih kapaciteta doprinese poboljšanju nivoa znanja o SVHC i pravima i obavezama iz člana 27. Zakona o hemikalijama. Mediji treba da uzmu značajnu ulogu u informisanju javnosti o obavezama industrije i pravima potrošača u oblasti upravljanja hemikalijama. Stručna javnost, a naročito lekari, toksikolozi, hemičari i tehničari, treba da daju svoj doprinos kroz edukaciju opšte populacije o štetnim efektima SVHC po zdravlje ljudi i životnu sredinu, ali i kroz stručnu podršku privrednim subjektima u vezi sa uvođenjem bezbednijih alternativa.